

λεωνοβασι

...τον βασιλεα... προτερον... ε... ρ... κ... π... α... λ... α... τ... ο... σ... α...

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ
ΕΝΩΣΗ
ΣΥΝΤΗΡΗΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

...α... δ... ε... π... ο... σ... τ... ο... τ... ο... ο... α... σ... ι... λ... ε... α... σ...
...μ... ω... ν... . Κ... α... ι... π... α... ρ... ε... λ... ι... φ... ε... ι... π... α... ν... τ... α... s...
...σ... ι... λ... ε... ω... σ... α... π... α... π... τ... ω... μ... ο... ν... . ο... α... σ... ι... λ... ε... ο... π... α... τ... ε... ρ...
...θ... ε... π... ρ... ο... s... τ... ο... ν... τ... ο... . κ... α... ι... ο... ρ... η... μ... υ... π... ο... π... τ... ε... υ... ο... ρ... τ... ο... s...
...τ... ο... ρ... α... λ... α... s... . π... α... ρ... ε... λ... ι... σ... e... τ... ο... ν... τ... ο... μ... η... κ... α... ρ... χ... ι... s...
...α... β... ι... δ... η... λ... α... ν... . ε... τ... ο... λ... ι... τ... ο... ν... δ... ε... s... χ... ρ... λ... α... s... α... ο... ν... κ... ι... κ... ι... φ... ο... ρ... ο... s...
...ρ... ε... i... α... s... δ... e... π... ο... λ... λ... α... s... e... γ... w... α... s... i... s... t... a... i... s... α... i... τ... ο... ν... α... ρ... χ... ι... s... λ... α... π... ρ... α... λ... α... μ... e... ρ... o... s...
...κ... α... ι... α... λ... λ... ω... γ... e... φ... η... ν... ω... s... h... i... s... a... s... π... ρ... o... t... a... . τ... e... λ... α... t... a... τ... ο... ν... β... i... o... μ... e... n... (h... r... e...) α... α... δ... e...
...δ... α... κ... α... ι... λ... e... o... ρ... t... a... . ο... δ... e... α... σ... ι... λ... e... α... s... . μ... η... φ... e... λ... η... s... α... μ... τ... o... s... τ... a... n... s... ο... n... μ... e... s... ω... κ... i... t... a... s... α... σ... ο... ρ... d... i...
...γ... w... δ... e... i... n... α... i... τ... ο... n... κ... o... s... t... a... π... o... λ... e... μ... η... s... a... i... κ... α... ι... τ... e... λ... e... i... s... ω... s... α... f... a... s... i... s... ω... s... π... a... ρ... α... d... u... n... a... i... .
...τ... a... π... o... d... i... α... s... o... t... i... s... a... i... t... a... s... α... s... t... o... λ... i... s... t... e... m... a... t... a... t... e... k... a... i... t... o... μ... a... s... t... a... . π... a... ρ... α... σ... κ... α... s... α... s... α... d... e... k...
...λ... ο... n... κ... o... λ... i... t... o... u... λ... o... s... . τ... e... m... π... e... i... k... a... t... a... π... u... s... μ... e... κ... u... n... . ε... x... a... ρ... χ... o... μ... a... t... o... s... t... o... u... s...
...δ... i... μ... e... t... h... i... k... o... n... t... e... u... s... . s... i... m...e... p...o...m...e...n...o...u...s... γ...o...n...t...a... k...a...i... t...o...u...s...
...τ...i... μ...α...τ...i...α...s...o...i... . τ...e...m... κ...a...i... ρ...o...n...t...o...u...s... . τ...o...s... μ...e...s... ω...s... α...i... t...e...i...k...a...t...i...
...μ...α...κ...o...s...t...i...f...e...m...t... . τ...e...m... τ...i...μ...e...ρ... . κ...a...i... τ...o...u...s... α...i... t...e...i...k...a...t...i... τ...o...u...s... .

08
ΔΕΚ
2023

Cine
IDEAL
ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΗΜΕΡΙΔΑΣ 2023
ΣΥΝΤΗΡΗΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
& ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ

Εξώφυλλο / Αφίσα Ημερίδας: Βασίλης Παναγιωτόπουλος

Από το έργο «Σύνοψις Ιστοριών του Ιωάννη Σκυλίτζη». Βυζαντινό εικονογραφημένο χειρόγραφο (δεκαετία του 1070), Biblioteca Nacional de España.

Σελιδοποίηση προγράμματος / περιλήψεων: Χριστοδούλου Παναγιώτης

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ – ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

- 09:00 - 09:30 **Εναρξη - Χαιρετισμός**
- 09:30 - 09:50 **Jean Dessès, ο μόδιστρος του Ανακτόρου: η συλλογή του Τατοΐου και ο ρόλος του συντηρητή**
Κουσουλού Τ.
- 09:50 - 10:10 **Αναλύσεις και μεθοδολογία καθαρισμού αλάτων στις τοιχογραφίες της Ι.Μ. Παναγίας Κεχριάς Σκιάθου**
Πρόκος Π., Παπαδοπούλου Ε., Κονιδισιώτης Α.
- 10:10 - 10:30 **Εκπαιδευτικό πρόγραμμα προληπτικής συντήρησης για όλες τις ηλικίες στο ΕΙΜ**
Καπότση Μ., Κατσιμάρδου Ρ.
- 10:30 - 10:50 **Η συντήρηση των αρχιτεκτονικών και τεχνικών σχεδίων του αρχείου της εταιρείας «Εργοληπτική Α.Ε.»**
Σωτηροπούλου Μ., Τσαρουχά Χ.
- 10:50 - 11:10 **Κεραμικά σκεύη της Ανωνύμου Αγγειοπλαστικής Εταιρείας «ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ» στη Χίο**
Αγιαννίδης Β.

Διάλειμμα

- 12:00 - 12:20 **Ψηφιακές εφαρμογές στη συντήρηση αρχαιοτήτων: ετικέτες RFID, προσομοίωση συγκόλλησης κεραμικού αγγείου και μια εφαρμογή για φορητές συσκευές (κινητά και τάμπλετ)**
Καρολίδης Δ.
- 12:20 - 12:40 **Η Συντήρηση και Αποκατάσταση της Αρχαϊκής Κόρης Ακρ.269 (Κόρη της Λυών)**
Βασιλειάδης Κ., Μαραζιώτης Δ.
- 12:40 - 13:00 **Η συνύπαρξη δύο στρωμάτων τοιχογραφιών και η συντήρησή τους στο πλαίσιο του έργου: «Συντήρηση και αποκατάσταση τοιχογραφιών Ι.Ν. Αγίου Νικολάου Κυρίτζη στην Καστοριά»**
Γκιμουρτζίνα Α.
- 13:00 - 13:20 **Παρουσίαση και αποτίμηση των επεμβάσεων συντήρησης της τελευταίας τριακονταετίας στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού**
Κατέβας, Φ., Παπαγρηγορίου Ι.
- 13:20 - 13:30 **Αναζητώντας τα ίχνη του «χαμένου θησαυρού» με την εφαρμογή αναλυτικών τεχνικών**
Φίλιου Δ., Μαργαρίτη Χ.

Διάλειμμα

- 14:30 - 14:50 **Προκλήσεις στη συντήρηση ζωγραφικών έργων πολύ μεγάλων διαστάσεων και η αντιμετώπισή τους. Η περίπτωση του έργου: «30 Μαρτίου 1814» του Charles-Louis-Lucien Muller, της Ε.Π.Μ.Α.Σ.**
Ρομπάκης Π., Καβαλιεράτου Ε., Ανδρουτσοπούλου Ε., Γαρυφαλάκη Ε., Τερλιξή Α.
- 14:50 - 15:10 **Η ανάπτυξη μεθοδολογίας συντήρησης για τις λευκές ληκύθους από την Αρχαιολογική Συλλογή Αχαρνών**
Χελά Γ.
- 15:10 - 15:30 **Η συντήρηση των τοιχογραφιών και των τοιχογραφημάτων των υπογείων του Δικαστικού Μεγάρου Τρίπολης: Τεχνικά ζητήματα και θεωρητικοί προβληματισμοί**
Χατζηγιάννης Δ., Κουρλής Ν.
- 15:30 - 15:50 **Υλικά, τεχνολογία κατασκευής και παθολογία ξυλογραφικών πλακών νεοελληνικής χαρακτηριστικής**
Ελμαλόγλου Κ., Σαμπατάκος Α.
-

Συζήτηση – Λήξη

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΟΙΧΟΥ (POSTER)*

Το έργο CALLOS

Αθανασιάδου Μ., Αυλωνίτου Λ., Κορώσης Σ., Ξηραδάκη Π., Παύλου Μ., Τότου Λ., Μελεσανάκη Κ., Αγγελάκης Δ., Ανάγνος Θ., Πουλή Π.

Η συμβολή των αναλυτικών τεχνικών στη συντήρηση ενός καπέλου της Συλλογής του Τατοΐου

Βίτσου Ι., Μπογιατζής Σ., Ράπτη Σ., Καρατζάνη Α.

Αναβάθμιση του τρόπου αποθήκευσης κεραμικών αγγείων μεγάλων διαστάσεων

Κόκκαλη Ε.

Αισθητική αποκατάσταση ψηφιδωτών δαπέδων: συστηματική καταγραφή των τεχνικών επέμβασης

Κρινή Μ.

Προσαρμογή της Παιδαγωγικής θεωρίας της «Σκέψης που φροντίζει» του Μ. Lipman στη Συντήρηση της Σύγχρονης τέχνης: πώς σκέφτεται ένας συντηρητής;

Στουπάθης Κ.

Οι ανακοινώσεις τοίχου θα είναι αναρτημένες, στο χώρο διεξαγωγής, καθ' όλη τη διάρκεια της Ημερίδας.

* Ταξινόμηση κατ' αλφαβητική σειρά κύριου συγγραφέα.

Συντελεστές Ημερίδας

Οργανωτική Επιτροπή Ημερίδας:	• Βερροϊόπουλος Ιωάννης	• Βασάλου Σοφία
	• Παναγιωτόπουλος Βασίλειος	• Βίτσου Ιωάννα
	• Πρόκος Πέτρος	• Ματαράγκας Ιωάννης
	• Βασιλειάδης Κωνσταντίνος	

Επιστημονική Επιτροπή Ημερίδας:	• Καρολίδης Δημήτριος	• Μπουδαλής Γεώργιος
	• Κλιάφα Μαρία	• Τσατσούλη Κωνσταντίνα
	• Κουλουμπή Ελένη	• Φτίκου Αικατερίνη-Ζωή
	• Μαργαρίτη Χριστίνα	• Χριστοδούλου Παναγιώτης

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΠΡΟΦΟΡΙΚΩΝ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Jean Dessès, ο μόδιστρος του Ανακτόρου: η συλλογή του Τατοΐου και ο ρόλος του συντηρητή

Κουσουλού Τ.

ΥΠΠΟΑ – Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ)

Ο Jean Dessès, μεγάλος μόδιστρος ελληνικής καταγωγής (Γιάννης Ντεσές) δραστηριοποιήθηκε τις δεκαετίες 1940-1960 δημιουργώντας μοναδικά γυναικεία ενδύματα σε εργαστήριο στο Παρίσι και την Αθήνα. Οι δημιουργίες του ήταν πολύ δημοφιλείς στις Ευρωπαϊκές γαλαζοαίματες και στις ηθοποιούς του κινηματογράφου. Στη συλλογή του Τατοΐου σήμερα μετράμε πάνω από 300 πρωτότυπα ενδύματα και από τα δύο εργαστήρια του Ντεσέ, στην Αθήνα και στο Παρίσι. Τα αυθεντικά ενδύματα με την υπογραφή του, φορεμένα από τις Βασίλισσες Φρειδερίκη και Άννα-Μαρία αλλά και τις πριγκίπισσες, βρέθηκαν είτε μέσα στις ντουλάπες του ανακτόρου στην αρχική τους θέση, είτε ανακαλύπτονται σιγά σιγά στα δεκάδες μπαούλα που έχουν μεταφερθεί από άλλα κτήρια. Πολλά από αυτά έχουν ήδη ταυτιστεί με την βοήθεια του ψηφιακού και φωτογραφικού αρχείου και έχουν επιλεγεί για έκθεση στο νέο μουσείο του Ανακτόρου. Η εύρεση, μελέτη, ταύτιση και προληπτική συντήρηση των δημιουργιών του θα παρουσιαστούν, με έμφαση στο ρόλο του συντηρητή υφάσματος που καλείται να διασώσει μια ιδιαίτερη συλλογή νεότερων ιστορικών πια ενδυμάτων μόδας.

Η Δρ. **Τατιάνα Κουσουλού**, απόφοιτος του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, του ΤΕΙ Αθήνα, κατέχει διδακτορικό τίτλο από το Πανεπιστήμιο UCL στο Λονδίνο με ειδίκευση στην προστασία και συντήρηση ιστορικών υφασμάτων. Από το 2001 εργάζεται στη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, όπου έχει οριστεί ως υπεύθυνη του εργαστηρίου συντήρησης υφασμάτων αντικειμένων. Ασχολείται με τη συντήρηση υφάσματος από το 1999 και είναι υπεύθυνη για πληθώρα έργων συντήρησης, που περιλαμβάνουν υφασμάτινα τεκμήρια σε όλη της Ελλάδα, όπως Άμφια, Τοπικές Φορεσιές, Ιστορικά Υφάσματα, Σημείες, Θεατρικά Κοστούμια και Ρούχα Μόδας. Έχει συμμετάσχει με παρουσίαση των μελετών και εργασιών της σε επιστημονικά περιοδικά, διεθνή συνέδρια, συναντήσεις και ημερίδες στην Ευρώπη και την Αμερική και έχει παρακολουθήσει ειδικά σεμινάρια για τεχνικές και μεθόδους συντήρησης υφασμάτων αντικειμένων. Τα έτη 2002- 2011 ήταν εργαστηριακός συνεργάτης του ΤΕΙ Αθήνας διδάσκοντας το αντίστοιχο μάθημα (συντήρηση υφάσματος). Στο έργο του Τατοΐου μέσω της ΔΣΑΝΜ, απασχολείται ως υπεύθυνη της υφασμάτινης συλλογής από το 2005. (tkousoulou@culture.gr).

Αναλύσεις και μεθοδολογία καθαρισμού αλάτων στις τοιχογραφίες της Ι.Μ. Παναγίας Κεχριάς Σκιάθου

Πρόκος Π.¹, Παπαδοπούλου Ε.², Κονιδιτσιώτης Α.²

¹ ΥΠΠΟ – Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων,

² cm² project

Η ΙΜ Παναγίας Κεχριάς αποτελεί εμβληματικό μνημείο της Σκιάθου λόγω της σύνδεσής της με το έργο του Α. Παπαδιαμάντη. Στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ Θεσσαλίας 2014-2020, το καθολικό της Μονής που φέρει σημαντικές τοιχογραφίες του 1745, αποκαταστάθηκε και συντηρήθηκε με αυτεπιστασία από τη ΔΣΑΝΜ και την ΕΦΑ Μαγνησίας.

Το σημαντικότερο πρόβλημα των τοιχογραφιών ήταν η έντονη παρουσία εξαρθρώσεων αλάτων που κάλυπταν σχεδόν το σύνολο των επιφανειών, καθιστώντας τες ιδιαίτερα δυσανάγνωστες. Για την εξυπηρέτηση της μελέτης συντήρησης έγιναν αναλύσεις σε φαινομενικά διαφορετικές κρούστες αλάτων που κατέληξαν στην παρουσία κυρίως μαγνησίτη (ανθρακικού μαγνησίου). Οι δοκιμές καθαρισμού αυτού του ιδιαίτερα δυσδιάλυτου άλατος έδειξαν ποικίλη απόκριση τόσο όσον αφορά στη σύσταση των διαλυμάτων όσο και στους χρόνους παραμονής των επιθεμάτων απαιτώντας πολύ προσεκτικό προγραμματισμό των εργασιών. Επιπροσθέτως διαπιστώθηκε και ποικίλη απόκριση σε διαφορετικές περιόδους του έτους υπό διαφορετικές κλιματικές συνθήκες.

Παρότι οι λόγοι αυτής της συμπεριφοράς δεν είναι ακόμη σαφείς, στην εν λόγω ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα ευρήματα των αναλύσεων και της μικροσκοπίας των κρυστάλλων και θα συσχετιστούν με τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της αφαίρεσης των αλάτων. Συμπερασματικά θα παρουσιάσουμε προτάσεις για την αντιμετώπιση αντίστοιχων περιπτώσεων.

Ο **Πέτρος Πρόκος** εργάζεται στη ΔΣΑΝΜ, με φυσική παρουσία και ενίοτε εξ' αποστάσεως, ως συντηρητής, λογιστής, χαμάλης, ερευνητής, ψυχολόγος και κουτυριέ. Παλαιότερα είχε υπάρξει διδάκτωρ Πανεπιστημίου της αλλοδαπής. Η καρδιά του χτυπάει μόνο το καλοκαίρι στη Σίφνο (pprokos@culture.gr).

Η **Ευτυχία Παπαδοπούλου** είναι πτυχιούχος του τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας και κάτοχος MSc στην «Αρχιτεκτονική και Δομοστατική Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων» από το Τμ. Πολιτικών Μηχανικών του ΠΑΔΑ. Υπηρέτησε στη ΔΣΑΝΜ σε μελέτες και έργα ανά την Ελλάδα (1992-2002) και ως υπεύθυνη του Γραφείου Τεκμηρίωσης του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών (2003-2008). Ήταν εργαστηριακός συνεργάτης στο Τμήμα ΣΑΕΤ του ΤΕΙ Αθήνας (1997-2002). Από το 2004 έως σήμερα δραστηριοποιείται ως ανάδοχος έργων και μελετών συντήρησης (cm² project). Είναι ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όπου διετέλεσε πρόεδρος την περίοδο 1999-2007 και ιδρυτικό μέλος και αντιπρόεδρος της Πανελληνίας Ένωσης Εργοληπτών Πτυχιούχων Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης από το 2010 έως σήμερα. (efpap@yahoo.com, info@cm2project.gr).

Ο **Αργύρης Κονιδιτσιώτης** είναι πτυχιούχος, του Τμήματος ΣΑΕΤ του ΤΕΙ Αθήνας (2002), της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ (1998) και κάτοχος MSc (ΑΔΟΑΠ, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του ΠΑΔΑ, 2022) με θέμα διπλωματικής εργασίας «Διαχείριση της υγρασίας σε τοιχογραφημένα μνημεία». Υπηρέτησε στο ΥΠ.ΠΟ (ΔΣΑΝΜ, 4η ΕΒΑ, 21η ΕΒΑ) και από το 2009 δραστηριοποιείται ως ανάδοχος μελετών και έργων συντήρησης (cm² project). Είναι ιδρυτικό μέλος και Γ. Γραμματέας της Πανελληνίας Ένωσης Εργοληπτών - Πτυχιούχων Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης (ΠΕΝΕΠ-ΣΑΕΤ), από το 2010 έως σήμερα. Στα ενδιαφέροντά του περιλαμβάνονται ζητήματα περιβάλλοντος μνημείων και εφαρμογών θερμογραφίας, φασματοσκοπικών και απεικονιστικών τεχνικών στη συντήρηση τοιχογραφιών. (a_koniditsiotis@yahoo.com).

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα προληπτικής συντήρησης για όλες τις ηλικίες στο ΕΙΜ

Καπότση Μ., Κατσιμάρδου Ρ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (ΕΙΜ)

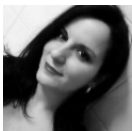
Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τη προληπτική συντήρηση συλλεκτικών αντικειμένων.

Ένα νέο ευέλικτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με στόχο την ευαισθητοποίηση σχετικά με τη σημασία της προληπτικής συντήρησης για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πρόκειται για πέντε διαφορετικά βιωματικά εργαστήρια, το καθένα επικεντρωμένο στη φροντίδα μιας συλλογής του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, που μπορούν να προσαρμοστούν κατόπιν συνεννόησης σε διάφορες ηλικιακές ομάδες και ενδιαφέροντα.

Ανάλογα με την ομάδα των εκπαιδευομένων αναπροσαρμόζεται κάθε φορά για να ταιριάζει στο χαρακτήρα της ομάδας. Το πρόγραμμα μπορεί να περιλαμβάνει μια παρουσίαση για την κατανόηση των όρων προληπτική συντήρηση, μικροπεριβάλλον, προστασία, φροντίδα συλλογών, ασφάλεια, μετακίνηση, διαχείριση κλπ, μια ξενάγηση στη μόνιμη έκθεση επικεντρωμένη σε σημεία ενδιαφέροντος (φθορές κατά την έκθεση ή κατά τη διαχείριση, θέματα ασφάλειας από φυσικές καταστροφές κλπ) και μια δράση ανάλογη και πάλι με την ηλικία των συμμετεχόντων. Μέχρι τώρα έχουν πραγματοποιηθεί προγράμματα για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες από παιδιά προσχολικής ηλικίας μέχρι και φοιτητές ΙΕΚ και ΑΕΙ ενώ, σε μεγάλο δείγμα από αυτές τις ομάδες έγινε έρευνα αξιολόγησης με ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποτελέσματα.

Η **Μαίρη Καπότση** είναι συντηρήτρια – μουσειολόγος, απόφοιτος του τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθηνών το 1998 και του μεταπτυχιακού τμήματος Μουσειακών Σπουδών του ΕΚΠΑ το 2006. Εργάζεται ανελλιπώς από το 1993 μέχρι σήμερα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο ως υπεύθυνη συντήρησης αντικειμένων από ανόργανα υλικά και αναπληρώτρια υπεύθυνη του εργαστηρίου και στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδας ως υπεύθυνη του τμήματος προληπτικής συντήρησης. Έχει συμμετάσχει στο σχεδιασμό και στην υλοποίησή πολλών περιοδικών εκθέσεων εντός και εκτός του ΕΙΜ ως τεχνικός σύμβουλος και τα τελευταία έξι χρόνια κρατά τον ρόλο της ερμηνεύτριας σε δύο από τα υπάρχοντα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου για σχολικές ομάδες και του νέου εκπαιδευτικού προγράμματος για προληπτική συντήρηση – φροντίδα συλλογών το οποίο σχεδίασε και υλοποιεί. (mkapotsi@nhmuseum.gr)

Η **Ρεγγίνα Κατσιμάρδου** αποφοίτησε το 2006 από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 2010 ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στον τομέα της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και το 2019 στον τομέα της Διοίκησης Πολιτισμικών Μονάδων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Από τον Δεκέμβριο του 2020 είναι υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Από το 2010 εργάζεται αρχικά ως επιστημονική συνεργάτης και στη συνέχεια ως επιμελήτρια στο Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (ΙΕΕΕ). Έχει λάβει μέρος στη διοργάνωση εκθέσεων, έχει σχεδιάσει και υλοποιήσει εκπαιδευτικά προγράμματα και εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά, έχει συγγράψει επιστημονικά άρθρα και έχει επιμεληθεί εκδόσεις του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Τέλος, έχει παρακολουθήσει επιμορφωτικά σεμινάρια στον τομέα της επικοινωνίας και των social media, της μουσειακής αγωγής και της συγγραφής παραμυθιών. (rkatsimardou@nhmuseum.gr)

Η συντήρηση των αρχιτεκτονικών και τεχνικών σχεδίων του αρχείου της εταιρείας «Εργοληπτική Α.Ε.»

Σωτηροπούλου Μ.¹, Τσαρουχά Χ.²

1. MONUMENTA

2. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος

Η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία MONUMENTA, κατά τα έτη 2020-2022, ανέλαβε και υλοποίησε το έργο «Καταγραφή, συντήρηση και ψηφιοποίηση του Αρχείου της εταιρείας Εργοληπτική» σε συνεργασία με την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και με δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ). Το αρχείο της Εργοληπτικής αποτελείται από πάνω από 100.000 αρχειακά τεκμήρια και περιλαμβάνει λυτά έγγραφα, κατάστιχα, φωτογραφίες καθώς και αρχιτεκτονικά και τεχνικά σχέδια, πολύτιμα καθώς περιγράφουν ένα σημαντικό κομμάτι της αρχιτεκτονικής και τεχνικής ιστορίας στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Η ανακοίνωση παρουσιάζει τις εργασίες συντήρησης των σχεδίων, τόσο των πρωτότυπων (χειρόγραφα σχέδια) όσο και των αντιγράφων, που χρησιμοποιήθηκαν στις διάφορες φάσεις μελέτης και κατασκευής των κτηρίων. Η ανάγνωση του υλικού, στο πλαίσιο των εργασιών συντήρησης, αποκαλύπτει πληροφορίες για τη δημιουργία και χρήση των σχεδίων αλλά και τις ιδιαίτερες μεθόδους και τεχνικές αναπαραγωγής της εποχής. Παράλληλα, προκύπτει ένας γενικότερος προβληματισμός σχετικά με τις ενδεδειγμένες πρακτικές διαχείρισης και μελλοντικής διατήρησης ενός τέτοιου σύνθετου αρχείου τεκμηρίων αρχιτεκτονικής.

Η **Μαντώ Σωτηροπούλου** είναι συντηρήτρια αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, απόφοιτος του τμήματος ΣΑΕΤ ΤΕΙ Αθήνας (2001), του μεταπτυχιακού MA Conservation με εξειδίκευση στη συντήρηση βιβλιακού και αρχειακού υλικού του Camberwell College of Arts, University of the Arts, Λονδίνο (2004) και του μεταπτυχιακού (ΔΠΜΣ) Προστασία Μνημείων- Υλικά και επεμβάσεις συντήρησης του ΕΜΠ (2020). Διατηρεί εργαστήριο συντήρησης έργων τέχνης και αρχειακού υλικού στον Πειραιά και είναι ακαδημαϊκή υπότροφος στο τμήμα ΣΑΕΤ του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής με ερευνητικό και διδακτικό έργο στο μάθημα «Συντήρηση φωτογραφίας και έργων τέχνης σε χαρτί». Έχει εργασιακή εμπειρία στον ιδιωτικό τομέα και σε έργα συντήρησης του Υπουργείου Πολιτισμού. Κατά τα έτη 2020-2022 εργάστηκε για την αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία MONUMENTA, στο έργο "Καταγραφή, συντήρηση και ψηφιοποίηση του Αρχείου της εταιρείας Εργοληπτική". Επιπλέον, έχει προηγούμενη συμμετοχή σε ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα (Edu-MUST, Re-HeEd), ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια και δημοσιεύσεις. Το 2003 έλαβε πλήρη υποτροφία από το ΙΚΥ για σπουδές στο εξωτερικό. Το 2023 έλαβε την υποτροφία FAIC/Mellon professional development scholarship για τη συμμετοχή της στο πρόγραμμα "Photomechanical prints: History, technology, aesthetics and use" που διεξήχθη στην Ουάσιγκτον, ΗΠΑ (mantosot@gmail.com)

Η **Χριστίνα Τσαρουχά** είναι συντηρήτρια χαρτιού και βιβλίου και είναι υπεύθυνη της Υπηρεσίας Συντήρησης Συλλογών της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος όπου εργάζεται από το 2009. Είναι απόφοιτος του Camberwell College of Arts στο Λονδίνο (2001) με ειδίκευση στη συντήρηση βιβλιακού και αρχειακού υλικού. Από το 2001 έως το 2008 υπήρξε συνεργάτης του εργαστήριου συντήρησης χάρτινου υλικού της Εθνικής Πινακοθήκης. Κατά τη διάρκεια της συνεργασίας της με τη Διεύθυνση Συντήρησης & Αποκατάστασης έργων τέχνης της Εθνικής Πινακοθήκης συμμετείχε στο ερευνητικό ευρωπαϊκό πρόγραμμα MULTI-ENCODE «Multifunctional Encoding System for Assessment of Movable Cultural Heritage» που αφορούσε την ανάπτυξη καινοτόμων μεθοδολογιών και οργάνων για την εξασφάλιση κατάλληλης μεταχείρισης, εκτίμησης πιθανών ζημιών και καταπολέμησης της απάτης κατά τη μεταφορά κινητών έργων τέχνης. Το 2006 έλαβε από το Ίδρυμα Μποδοσάκη υποτροφία διάρκειας 2 ετών για μετακπαίδευση στο εργαστήριο συντήρησης Χάρτου «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης» της Εταιρείας Φίλων του Λαού. Επιπλέον, έχει συνεργαστεί με ιδιωτικούς φορείς και ιδιώτες σε έργα συντήρησης, διατήρησης και έκθεσης χάρτινων έργων τέχνης. (tsarouha@nlg.gr).

Κεραμικά σκεύη της Ανώνυμου Αγγειοπλαστικής Εταιρείας «ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ» στη Χίο

Αγιαννίδης Β.

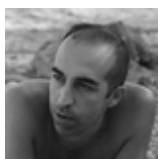
ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου (ΕΦΑΧΙ)

Για σχεδόν έναν ολόκληρο αιώνα η Ανώνυμος Αγγειοπλαστική Εταιρεία «Κεραμεικός» προμήθευε με πιάτα και άλλα χρηστικά σκεύη τα ελληνικά νοικοκυριά. Σκεύη, τα οποία καλύπτουν ένα εύρος αντικειμένων που εκτείνεται από τα οικεία σε όλους λευκά πιάτα με την κυματοειδή απόληξη και τη σφραγίδα με τον ταύρο στη βάση, έως τα, εξίσου οικεία, αρχαιοελληνικά αντίγραφα, αλλά και τα ξεχασμένα σήμερα ενυπόγραφα καλλιτεχνήματα έως τα λαγήνια και τα δοχεία διατήρησης τροφίμων, άχρηστα πλέον μετά την έλευση των τάπερ, των ηλεκτρικών φούρνων και ψυγείων.

Ο «Κεραμεικός» αποτελεί, ίσως, μία από τις λίγες περιπτώσεις επιχείρησης στον ελληνικό χώρο, η οποία διαθέτει, σε μικρότερη κλίμακα βέβαια, τα χαρακτηριστικά των φημισμένων οίκων της δυτικής Ευρώπης: επώνυμους και δραστήριου ιδρυτές και διευθυντές, τον Νικόλαο Κανελλόπουλο και τον Ιούλιο Νέζερ, εμπνευσμένους καλλιτέχνες, τον Πάνο Βαλσαμάκη και επαναπατριζόμενους Έλληνες από τη Ρωσία και τη Μικρά Ασία, μεγάλη χρονική διάρκεια, από το 1909 έως το 1985 - μακρόβια επιχείρηση για τα ελληνικά δεδομένα, μία ποικιλία παραγωγής από τα απλούστερα χρηστικά αντικείμενα έως τα πλέον εξεζητημένα διακοσμητικά είδη και ένα εργοστάσιο του οποίου την πρόσοψη κοσμούν ψηφιδωτά από πολύχρωμα πλακίδια, κατασκευής «Κεραμεικού» φυσικά, κατά το πρότυπο των βιομηχανικών κτιρίων της Κεραμοποιίας της Sarreguemines, στη Λωρραίνη.

Σε αντίθεση όμως με παρόμοιες επιχειρήσεις του εξωτερικού η βιβλιογραφία για τις αντίστοιχες ελληνικές είναι μικρή. Λίγα πράγματα έχουν γραφτεί για τα εργοστάσια, τους ιδιοκτήτες τους και τους εργάτες που δούλεψαν σε αυτά σε έναν αιώνα κατά τη διάρκεια του οποίου η χώρα γνώρισε τους Βαλκανικούς, δύο παγκοσμίους πολέμους, τη Μικρασιατική Καταστροφή, έναν εμφύλιο πόλεμο και μία δικτατορία. Σταδιακά, με την πάροδο του χρόνου, οξύνεται το ενδιαφέρον των ειδικών και του κοινού για όλα αυτά που αποτέλεσαν καθημερινότητα ανάξια προσοχής. Σε σωστικές και συστηματικές ανασκαφές, τα όστρακα του επιφανειακού και των υπολοίπων ανωτέρων στρωμάτων με τις χαρακτηριστικές έντυπες ανθοδέσμες των μέσων του 20ού αιώνα περισυλλέγονται και φυλάσσονται σαν μάρτυρες μιας εποχής που η Ελλάδα είχε δική της, μεγάλη κεραμική παραγωγή. Τα κεραμικά και οι φαγεντιανές που εξυπηρέτησαν την πρακτική ανάγκη του Έλληνα για βρώση σε πιάτο και μαγείρεμα σε τσουκάλι, καθώς και την επιθυμία του για το περιττό, για τη διακόσμηση του σπιτιού του με εκκεντρικά ανθοδοχεία και σταχτοδοχεία, παίρνουν την θέση τους σε μουσεία.

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται μία προσπάθεια χρονολογικής ταξινόμησης αντικειμένων του εργοστασίου «Κεραμεικός» προερχόμενα από περισυλλογές και ανασκαφές της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χίου και από ιδιωτικές συλλογές στη Χίο.

Ο Βασίλης Αγιαννίδης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, σπούδασε στη Θεσσαλονίκη και στο Παρίσι και εργάζεται στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου. Διετέλεσε πρόεδρος Φιλοζωικού Συλλόγου Χίου, του Ροταριανού Ομίλου Χίου και της Τοπικής Επιτροπής Νήσου Χίου της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού. (vassag@otenet.gr)

Ψηφιακές εφαρμογές στη συντήρηση αρχαιοτήτων: ετικέτες RFID, προσομοίωση συγκόλλησης κεραμικού αγγείου και μια εφαρμογή για φορητές συσκευές (κινητά και τάμπλετ)

Καρολίδης Δ.

ΥΠΠΟ – Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (ΑΜΘ)

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζονται ψηφιακές εφαρμογές που σχετίζονται με την πρακτική της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης και αναπτύχθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Η πρώτη εφαρμογή αφορά στην ενσωμάτωση και χρήση της τεχνολογίας RFID (Radio Frequency Identification - Ταυτοποίηση μέσω Ραδιοσυχνότητας) στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (ΑΜΘ). Το έργο αυτό ενσωματώνει νέες τεχνολογίες στις τρέχουσες πρακτικές διοίκησης και διαχείρισης συλλογών των μουσείων, όπως το διαδίκτυο των Πραγμάτων (Internet of Things), η ρομποτική, η ανάλυση μαζικών δεδομένων (Big Data analysis) και η τεχνητή νοημοσύνη (AI). Για το σκοπό αυτό αναρτήθηκαν ετικέτες RFID στα αντικείμενα των συλλογών του μουσείου, στα φυσικά εισιτήρια εισόδου επισκεπτών και στις κάρτες ελεγχόμενης πρόσβασης του προσωπικού του μουσείου. Η ενσωμάτωση της τεχνολογίας RFID στο ΑΜΘ συνοδεύεται με τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης λύσης (λογισμικό, πλατφόρμα και υλισμικό) που στοχεύει, μεταξύ άλλων, στην ψηφιακή τεκμηρίωση των πρακτικών επεμβατικής και προληπτικής συντήρησης στο μουσείο και στην παροχή απρόσκοπτου ψηφιακού ελέγχου και επιθεώρησης του συνόλου της μουσειακής συλλογής σε όλους τους χώρους του μουσείου (αίθουσες εκθέσεων, εργαστήρια συντήρησης και αποθήκες).

Η δεύτερη εφαρμογή αφορά στο συνδυασμό τριδιάστατων τεχνολογιών και της μεθόδου ανάλυσης πεπερασμένων στοιχείων (Finite Element Analysis - FEA) με σκοπό την αποκατάσταση ενός αρχαίου κεραμικού αγγείου. Στο έργο αυτό χρησιμοποιήθηκε τριδιάστατη σάρωση, τριδιάστατη εκτύπωση, μοντελοποίηση σε εικονικό περιβάλλον και ανάλυση πεπερασμένων στοιχείων για την αποκατάσταση ενός αποσπασματικά σωζόμενου κεραμικού αγγείου με στόχο τη συντήρηση και αποκατάσταση του με την ελάχιστη δυνατή ανθρώπινη επέμβαση και χειρισμό. Μέσω προσομοίωσης σε περιβάλλον ηλεκτρονικού υπολογιστή (λογισμικό), μπορεί να πιστοποιηθεί ότι τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν στην επεμβατική συντήρηση (συγκολλητικά και πληρωτικά μέσα) είναι κατάλληλα ώστε να διασφαλίσουν τη σταθερότητα του συντηρημένου κεραμικού αγγείου μετά τις εργασίες επεμβατικής συντήρησης.

Τέλος, η τρίτη εφαρμογή αφορά στον σχεδιασμό και ανάπτυξη μιας εφαρμογής για φορητές συσκευές (κινητά και τάμπλετ) που παρουσιάζουν στο κοινό του μουσείου την πρακτική της συντήρησης αρχαιοτήτων. Συγκεκριμένα, για τις ανάγκες της περιοδικής έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης με τίτλο «Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: 60 χρόνια | 60 στιγμές», σχεδιάστηκε ψηφιακή εφαρμογή μέσω της οποίας ο χρήστης της φορητής συσκευής προβαίνει στην ψηφιακή αποκατάσταση εκθεμάτων που παρουσιάζονται στην έκθεση και είναι σπασμένα σε πάρα πολλά μικρά θραύσματα και συνεπώς μη αναγνωρίσιμα.

Ο Δημήτρης Καρολίδης είναι ο προϊστάμενος του Τμήματος Συντήρησης, Χημικών και Φυσικών Ερευνών και Αρχαιομετρίας του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Τα τελευταία τριάντα χρόνια ασχολείται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έχοντας την επιστήμη της συντήρησης ως βασικό εκπαιδευτικό εφόδιο, εξειδικεύτηκε στις καλές κι εφαρμοσμένες τέχνες και στη διοίκηση - οργάνωση επιχειρήσεων σε ιδρύματα των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Το ενδιαφέρον του για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς τον οδήγησε στη διοίκηση, διαχείριση και ανάδειξη συλλογών έργων τέχνης και αρχαιοτήτων. Η διοργάνωση εκθέσεων και πολιτιστικών δράσεων είναι αυτό που τον συναρπάζει (dkarolidis@culture.gr).

Η Συντήρηση και Αποκατάσταση της Αρχαϊκής Κόρης Ακρ.269 (Κόρη της Λυών)

Βασιλειάδης Κ., Μαραζιώτης Δ.

ΥΠΠΟ – Μουσείο Ακρόπολης (ΜΑ)

Εκτός από την ιδιαιτερότητα του ως γλυπτό και την συναρπαστική σύγχρονη ιστορία του, η ενονομαζόμενη ως Κόρη της Λυών αποτελεί μία ενδιαφέρουσα περίπτωση και από πλευράς συντήρησης. Το άνω τμήμα του γλυπτού, το οποίο περιλαμβάνει τον κορμό με το δεξί χέρι και το κεφάλι, βρίσκεται στο Musée des Beaux Arts στην Λυών. Τα θραύσματα των ποδιών και του αριστερού χεριού με τον ώμο βρίσκονται στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Το άνω τμήμα εντοπίζεται για πρώτη φορά το 1719 σε ιδιωτική συλλογή στη Μασσαλία και ήταν γνωστό ως «Αφροδίτη της Μασσαλίας», ενώ λίγο αργότερα αγοράστηκε και μεταφέρθηκε στο Μουσείο της Λυών. Μόλις το 1935, ο Humphry Payne αναγνώρισε πως τα θραύσματα της κόρης από την Ακρόπολη ανήκουν στο ίδιο γλυπτό. Ακολούθησε ανταλλαγή εκμαγείων, με ταυτόχρονη έκθεση του γλυπτού συμπληρωμένη σε Αθήνα και Λυών.

Στην Αθήνα το γλυπτό συνεχίζει να εκτίθεται μαζί με το εκμαγείο και αναπλάσεις των μεταξύ τους χαμένων θραυσμάτων έως το 2019. Εικάζεται πως το γύψινο αντίγραφο της αποκατάστασης, φέρει την πάτινα που είχε το τμήμα της Λυών και πλέον έχει χαθεί. Με τον παλιό τρόπο έκθεσης υπήρχε μία σύγχυση καθώς υπήρχε η αίσθηση ενός ολοκληρωμένου γλυπτού, αφού δεν ήταν σαφή τα όρια ανάμεσα στο αντίγραφο και το μάρμαρο.

Το 2015 σε συνεργασία με τον Giovanni Verri και την Brigitte Bourgeois πραγματοποιήθηκε έρευνα της πολυχρωμίας του γλυπτού στην Αθήνα και στη Λυών. Τα αποτελέσματα αυτής της συνεργασίας θα δημοσιευτούν στο 7th Round Table for Polychromy in Ancient Sculpture and Architecture στη Φλωρεντία. Με αφορμή την έρευνα δημιουργήθηκε και η επιθυμία για την επανέκθεσή του.

Στη νέα επέμβαση η πρόκληση ήταν να δοθεί η γενική εικόνα του γλυπτού, αλλά να μην δημιουργείται σύγχυση στη διάκριση μεταξύ των αυθεντικών θραυσμάτων και του εκμαγείου. Αφαιρέθηκε το εκμαγείο της ιστορικής επέμβασης και παράλληλα κατασκευάστηκε νέο που θα το αντικαθιστούσε. Το νέο εκμαγείο προέκυψε από τρισδιάστατη σάρωση του πρωτότυπου που πραγματοποιήθηκε με φωτογραμμετρία το 2016 στη Λυών.

Μετά τη συντήρηση τους τα μαρμάρινα θραύσματα προσαρμόστηκαν, μεταξύ τους και με το εκμαγείο, ώστε να έχουν ευδιάκριτα όρια και να μπορούν με εύκολο τρόπο να αφαιρεθούν. Ταυτόχρονα, άλλαξε το γύψινο στήριγμα του γλυπτού στα πόδια, με νέο κατασκευασμένο από μέταλλο. Το έργο τοποθετήθηκε ξανά στην έκθεση ολοκληρωμένο ενώ το εκμαγείο της παλαιάς επέμβασης, συντηρήθηκε και φυλάχθηκε στις αποθήκες του Μουσείου.

Πρόκειται για ένα πολύπλευρο έργο στο οποίο εμπλέκονται, όλα τα επιμέρους τμήματα δραστηριοτήτων του Εργαστηρίου Συντήρησης Γλυπτών του Μουσείου Ακρόπολης."

Οι συντελεστές του έργου συντήρησης και αποκατάστασης της αρχαϊκής κόρης Ακρ.269, είναι εκτός από τους γράφοντες οι:

Ευαγγελία Φράγκου (ΜΑ) - Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων στο Μουσείο Ακρόπολης

Μαρία Γαυρινιώτη (ΜΑ) - Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων στο Μουσείο Ακρόπολης

Ιωάννα Φαρμάκη - Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων στο Μουσείο Ακρόπολης

Σοφία Θεοδωρίδου - Τοπογράφος Μηχανικός - εξωτερικός συνεργάτης

Δημήτρης Κιλκής – Μαρμαροτεχνίτης στο Μουσείο Ακρόπολης

Χρήστος Αγγελόπουλος – Ζωγράφος στο Μουσείο Ακρόπολης

Ο Κώστας Βασιλειάδης, Προϊστάμενος του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Εκμαγείων του Μουσείου Ακρόπολης, αποφοίτησε από τη Σχολή Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας και συνέχισε τις σπουδές του με υποτροφία του Ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης στο πανεπιστήμιο του Southampton όπου και απέκτησε μεταπτυχιακό τίτλο (MSc) στη θαλάσσια αρχαιολογία (Maritime Archaeology). Δραστηριοποιείται στον χώρο της Συντήρησης από το 1990, ενώ από το 2000, εργάζεται ανελλιπώς στην συντήρηση γλυπτών στο Μουσείο Ακρόπολης. Συμμετείχε στην προετοιμασία, μεταφορά καθώς και στον σχεδιασμό και την τοποθέτηση των γλυπτών στην έκθεση του νέου Μουσείου. Παράλληλα, από το 2006 είναι υπεύθυνος του καθαρισμού με χρήση τεχνολογίας λέιζερ που πραγματοποιείται σε συνεργασία με το ΙΗΔΑ του ΙΤΕ Κρήτης (costas.vasiliadis@theacropolismuseum.gr).

Η συνύπαρξη δύο στρωμάτων τοιχογραφιών και η συντήρησή τους στο πλαίσιο του έργου: «Συντήρηση και αποκατάσταση τοιχογραφιών Ι.Ν. Αγίου Νικολάου Κυρίτζη στην Καστοριά»

Γκιμουρτζίνα Α.

ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Καστοριάς (ΕΦΑΚΑΣ)

Ο ναός του Αγίου Νικολάου του Κυρίτζη στην Καστοριά, χρονολογείται στον 14ο αι. και ανακαινίστηκε το 1654, σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, με εργασίες επέκτασης του κυρίως ναού προς το νότο και αργότερα με την κατασκευή νάρθηκα. Τότε αποδίδεται η εκ νέου ζωγραφική διακόσμηση στους τοίχους της επέκτασης του ναού αλλά και σε εικονογραφικές ζώνες του αρχικού κτίσματος. Ο ναός ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης, ξυλόστεγης βασιλικής με μεταγενέστερο νάρθηκα. Πρόκειται για ένα ναό στον οποίο διακρίνονται δύο τοιχογραφικές φάσεις. Με βάση τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά το παλαιότερο στρώμα χρονολογείται στα τέλη του 14ο αι. στην εποχή των Παλαιολόγων, και καλύπτει την άνω ζώνη του βόρειου και δυτικού τοίχου του κυρίως ναού, το μισό του ανατολικού τοίχου που περιλαμβάνει την κόγχη του Ιερού βήματος και τις δύο εκατέρωθεν κόγχες αλλά και μέρος του ανατολικού τοίχου του νάρθηκα. Η ζωγραφική διακόσμηση της δεύτερης φάσης του 17ου αι. καταλαμβάνει την κάτω ζώνη του βόρειου και δυτικού τοίχου του κυρίως ναού και τις επιφάνειες της επέκτασης προς το νότο, του ανατολικού τοίχου του ιερού και του μεταγενέστερου νάρθηκα. Η αρχική εργασία, στο πλαίσιο του έργου, ήταν η διερεύνηση των περιοχών που συνυπάρχουν τα δύο στρώματα καθώς, σύμφωνα με την έγκριση της μελέτης συντήρησης από την ΔΣΑΝΜ, «στις περιοχές όπου θα διαπιστωθεί ότι συνυπάρχουν δύο στρώματα τοιχογραφιών να μην πραγματοποιηθούν επεμβάσεις στερέωσης υποστρώματος». Στον νάρθηκα, στον ανατολικό τοίχο, η συνύπαρξη των δύο στρωμάτων είναι απόλυτα εμφανής. Κυρίως στις αγιογραφίες δεξιά της πόρτας της εισόδου στον κυρίως ναό. Εκεί διαπιστώθηκε πως ένα μεγάλο κομμάτι αποκολλημένης τοιχογραφίας διαστάσεων (1,60μ x 1,00μ) ήταν στερεωμένη μόνο στο πάνω μέρος της με αποτέλεσμα η κατάσταση διατήρησης της να είναι ιδιαίτερα επισφαλής με πιθανότητα κατάρρευσης της λόγω του μεγέθους και του βάρους της. Αρχικά το επισφαλές κομμάτι τοιχογραφίας του 17ου αι. οπλίστηκε για να συγκρατηθεί και να συνδεθεί με την υπόλοιπη επιφάνεια της τοιχογραφίας της ίδιας χρονικής περιόδου. Στην συνέχεια έγινε διερεύνηση της κατάστασης διατήρησης του πρώτου στρώματος (κάτω στρώμα), όπου διαπιστώθηκε πως ήταν καλή και επρόκειτο για παράσταση του 14ου αι. από την οποία ήταν ορατό μόνο το κάτω μέρος καθιστής μορφής ολόσωμου στρατιωτικού αγίου. Έτσι για την αποκάλυψη της μορφής του αγίου του 14ου αι. εκπονήθηκε τεχνική έκθεση απόσπασης, συντήρησης και επανατοποθέτησης του εν λόγω τμήματος που κατατέθηκε στην ΔΣΑΝΜ και εγκρίθηκε από το ΚΑΣ. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι εργασίες απόσπασης, συντήρησης και επανατοποθέτησης της τοιχογραφίας του 17ου αι. και ανάδειξη του παλαιότερου στρώματος, αλλά και οι διάφορες προκλήσεις που αντιμετώπισε το συνεργείο συντήρησης κατά την διάρκεια εφαρμογής της μελέτης συντήρησης του τοιχογραφικού διακόσμου με την συνύπαρξη των δύο στρωμάτων τοιχογραφιών.

Η **Αμαλία Γκιμουρτζίνα** είναι κάτοχος πτυχίου συντήρησης έργων τέχνης (BA (Hons) in Conservation από το Camberwell College of Arts – University of Arts London στο Λονδίνο και κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην Συντήρηση Αρχαϊκού και Βιβλιακού Υλικού από το ίδιο πανεπιστήμιο. Εργάστηκε από το 2002 στην Προγραμματική Σύμβαση Καστοριάς με αντικείμενο τη συντήρηση τοιχογραφιών. Το 2006 κατόπιν γραπτού διαγωνισμού του ΑΣΕΠ, διορίστηκε στο ΥΠ.ΠΟ.Α στην τότε 16^η ΕΒΑ και στην συνέχεια ΕΦΑ Καστοριάς. Συμμετέχει σε ομάδες επίβλεψης έργων ΕΣΠΑ και Interreg, έχει εκπονήσει μελέτες συντήρησης τοιχογραφιών, επιμελήθηκε την ανακαίνιση και αναβάθμιση των εργαστηρίων συντήρησης του ΒΜΚ και αποτελεί μέλος της ομάδας σχεδιασμού και υλοποίησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Υπηρεσίας. Από τον Αύγουστο του 2014 είναι Προϊστάμενη του Τμήματος Συντήρησης της ΕΦΑ Καστοριάς. (agkimourtzina@culture.gr)

Παρουσίαση και αποτίμηση των επεμβάσεων συντήρησης της τελευταίας τριακονταετίας στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού

Κατέβας Φ., Παπαγρηγορίου Ι.

ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών (ΕΦΑΠΑ), Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (ΓΑΙ)

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έως τις αρχές της δεκαετίας του 2020, συντελέστηκε ένα μεγάλο εύρος επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού. Σκοπός των επεμβάσεων αυτών ήταν η αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν τα μνημεία του χώρου. Η δράση των διαλυτών αλάτων, προερχόμενων από το έδαφος, αποτελεί ένα εξαιρετικά σοβαρό πρόβλημα φθοράς τους. Η ποικιλία της γεωλογικής σύστασης του δομικού υλικού απαιτεί πολλούς και διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης των φθορών που παρουσιάζονται. Όσοι μελετητές των μνημείων του Κεραμεικού ή υπάλληλοι θυμούνται τον χώρο από τη δεκαετία του 1990, ισχυρίζονται ότι μετά την κατασκευή του μετρώ, τα προβλήματα αυτά έχουν επιδεινωθεί.

Μέσα σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα, ορόσημο αποτέλεσε η οργάνωση της επανέκθεσης του μουσείου του Κεραμεικού, κατά την οποία μεταφέρθηκαν στο εσωτερικό του σημαντικά επιτύμβια γλυπτά (π.χ. ο Ταύρος από τον ταφικό περίβολο του Διονυσίου εκ Κολλυτού και ο ταφικός ναΐσκος της Δημητριάς και της Παμφίλης). Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε πλήθος επεμβάσεων συντήρησης συστηματικού ή σωστικού χαρακτήρα, αλλά και στερεωτικού, σε πολλά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του χώρου. Το σύνολο των επεμβάσεων αυτών εκτελέστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού, το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο ή σε συνεργασία των δύο αυτών φορέων. Η συνεργασία αυτή αποτελεί μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση σύμπραξης σε τεχνικά θέματα της ελληνικής αρχαιολογικής υπηρεσίας με μία ξένη αρχαιολογική σχολή, τη δεύτερη αρχαιότερη στη χώρα μας.

Αρκετές από αυτές τις επεμβάσεις μετρούν πλέον 10, 20 ή και 30 χρόνια παρουσίας τους στα μνημεία του Κεραμεικού. Σήμερα, λοιπόν, έχουμε τη δυνατότητα να παρουσιάσουμε αυτό το έργο, αλλά και να αποτιμήσουμε τις μεθόδους που ακολουθήθηκαν και τη συμπεριφορά των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν. Οι εργασίες αυτές αποτέλεσαν έναν σημαντικό κύκλο, ο οποίος ακολούθησε τις μεγάλες στερεωτικές επεμβάσεις του γερμανού αρχαιολόγου D. Ohly, στις δεκαετίες του 1960 και 1970, και ευελπιστούμε να τον διαδεχτεί ένας νέος κύκλος, ακόμα πιο εκτενής και αποτελεσματικός, ο οποίος θα διαμορφώνει ένα συνολικότερο πλέγμα προστασίας των σπουδαίων αρχαίων μνημείων του Κεραμεικού.

Ο **Φώτης Κατέβας** είναι μόνιμος υπάλληλος του ΥΠΠΟ, συντηρητής αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, μουσειολόγος και υποψήφιος διδάκτορας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ. Έχει εργαστεί στην Ακρόπολη, στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης, στο ναό του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα, στη Μονή Δαφνίου, στο αρχαιολογικό μουσείο Καρδίτσας, στην αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης, στο φρούριο των Αιγισθένων κ.α.. Από το 2009 έως το 2022, ήταν υπεύθυνος για θέματα συντήρησης στο αρχαιολογικό μουσείο και τον χώρο του Κεραμεικού. (fkatevas@culture.gr)

Ο **Γιάννης Παπαγρηγορίου** υπήρξε επί δεκαετίες ο μόνιμος συντηρητής του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Αθήνα. Εργάστηκε στον Κεραμεικό από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 έως και τη συνταξιοδότησή του. Υπό την ευθύνη του, μεταφέρθηκαν από τον αρχαιολογικό χώρο στο μουσείο, σημαντικά αρχαία γλυπτά και κατασκευάστηκαν τσιμεντένια εκμαγεία που τοποθετήθηκαν στην αρχική θέση των πρώτων. Παράλληλα, συντήρησε πλήθος ανασκαφικών ευρημάτων στο Ηραίο της Σάμου, στην Τύρυνθα κ.α.. (giannis-pap@hotmail.com)

Αναζητώντας τα ίχνη του «χαμένου Θησαυρού» με την εφαρμογή αναλυτικών τεχνικών

Φίλιου Δ., Μαργαρίτη Χ.

¹ΥΠΠΟ - Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (ΒΧΜ),

²ΥΠΠΟ - Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ)

Αναλύσεις με στερεομικροσκόπιο, μικροσκόπιο σάρωσης ηλεκτρονίων με φασματοσκοπία διασκορπισμού ενέργειας με ακτίνες X (SEM-EDS), φασματοσκοπία υπερύθρου με μετασχηματισμό Fourier με ολική ανάκλαση (FTIR-ATR), Χρωματογραφία υψηλής ανάλυσης με διάταξη διόδου φωτός (HPLC-DAD), φθορισμός ακτίνων X (XRF), ανάλυση πρωτεϊνών με φασματογράφο μάζας (Zooarchaeology by Mass Spectrometry - ZooMS) και ραδιοχρονολόγηση με τη μέθοδο ¹⁴C, εφαρμόστηκαν σε ένα εύρημα με ύφασμα και δέρμα το οποίο προήλθε από ανασκαφή του 1924 και φυλάσσεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο. Η εφαρμογή των αναλυτικών μεθόδων σε συνδυασμό με βιβλιογραφική έρευνα έγιναν με σκοπό την άντληση πληροφορίας για την προέλευση του ευρήματος. Το εύρημα πιθανά προέρχεται από ταφή στην Αγ. Σοφία Θεσσαλονίκης και χρονολογείται στα μέσα του 10ου με αρχές 11ου αι. μ.Χ. Αποτελείται από υφάσματα διακοσμημένα με χρυσές κλωστές σε κόκκινο μεταξωτό ύφασμα, χρυσοκέντημα σε μωβ, μεταξωτό, σατέν ύφασμα και δερμάτινα υποδήματα με επικολλημένη χρυσοκέντητη διακόσμηση. Τα υλικά κατασκευής μπορούσαν να έχουν παραχθεί τοπικά αλλά υποδεικνύουν και δεσμούς με την Ινδία και την Κίνα. Η ταφή πιθανά ανήκε σε επιφανή προσωπικότητα της κοινωνίας, της Εκκλησίας ή του Στρατού.

Η **Δάφνη Φίλιου** είναι συντηρήτρια υφάσματος (Post Diploma Istituto per l'Arte e il Restauro). Παράλληλα με την συντήρηση έργων τέχνης, ασχολείται με την μελέτη και καταγραφή των τεχνικών και υλικών των εκκλησιαστικών κεντημάτων. Εργάζεται στο Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο. (dafilii@yahoo.com)

Η **Χριστίνα Μαργαρίτη** είναι συντηρήτρια χαρτιού και υφάσματος (BA Hons Conservation, MA in Textile Conservation) με ειδίκευση στη συντήρηση και αναλύσεις ανασκαφικών υφασμάτων (PhD University of Southampton, MSCA Fellow University of Copenhagen). Εργάζεται στην ΔΣΑΝΜ και είναι η Προϊσταμένη του Τμήματος Εφαρμοσμένης Έρευνας. (chmargariti@culture.gr)

Προκλήσεις στη συντήρηση ζωγραφικών έργων πολύ μεγάλων διαστάσεων και η αντιμετώπισή τους. Η περίπτωση του έργου: «30 Μαρτίου 1814» του Charles-Louis-Lucien Muller, της Ε.Π.Μ.Α.Σ.

Ρομπάκης Π., Καβαλιεράτου Ε., Ανδρουτσοπούλου Ε., Γαρυφαλάκη Ε., Τερλιξή Α.

Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου (Ε.Π.Μ.Α.Σ.)

Η συντήρηση ζωγραφικών έργων μεγάλων διαστάσεων αποτελεί μία πρόκληση. Το μέγεθος ενός τέτοιου έργου αυτό καθαυτό, είναι ο παράγοντας που θα οδηγήσει στην προσαρμογή και διαφοροποίηση των αποδεκτών πρακτικών και υλικών συντήρησης, καθώς, λόγω ακριβώς του μεγέθους του και των δυσκολιών που αυτό δημιουργεί (χειρισμός, χώρος, μετακίνηση και μεταφορά, κόστος κ.λπ.), τα πάντα τίθενται υπό αίρεση.

Το έργο με τίτλο «30 Μαρτίου 1814», φιλοτεχνήθηκε το 1855 από τον Γάλλο ζωγράφο Charles-Louis-Lucien Muller και αποτελεί το μεγαλύτερο ζωγραφικό έργο της Εθνικής Πινακοθήκης – Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτσου. Η ζωγραφική επιφάνεια έχει διαστάσεις 4,40 X 8,40 μέτρα, ενώ με τα περιθώρια, οι διαστάσεις του φτάνουν τα 4,59 X 8,63 μέτρα αντιστοίχως.

Το έργο περιήλθε στην κατοχή της Ε.Π.Μ.Α.Σ. έπειτα από δωρεά του αιγυπτιώτη Αλεξάνδρου Κιτροέφ, το 1913. Εκτίθετο μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, οπότε και αποσύρθηκε προς αποθήκευση, έπειτα από ατύχημα που προκάλεσε μεγάλο σχίσσιμο, περίπου στο κέντρο του.

Όποιες σκέψεις για τη συντήρησή του προσέκρουαν στις δυσκολίες που δημιουργούσαν οι μεγάλες του διαστάσεις. Με την ευκαιρία της ανακατασκευής του κτηρίου της Πινακοθήκης, εντάχθηκε στον μουσειολογικό σχεδιασμό του νέου μουσείου και προβλέφθηκε χώρος για τη μόνιμη έκθεσή του.

Το 2019, στα πλαίσια της προετοιμασίας της επανέκθεσης των έργων, ξεκινούν και οι πρώτες ενέργειες για τη συντήρησή του. Εντάσσεται στο έργο ΠΡΩΤΕΑΣ: «Προηγμένο σύστημα συλλογής και διαχείρισης αναλυτικών δεδομένων για την ανοιχτή προς το κοινό ΤΕκμηρίωση και συντήρηση ζωγραφικών έργων τέχνης μεγάλων διαστάσεων».

Τα διεθνώς αποδεκτά πρότυπα, διαδικασίες και υλικά που χρησιμοποιούνται για τη συντήρηση ενός έργου ζωγραφικής «κανονικών» διαστάσεων, μπορεί να μην μπορούν να εφαρμοστούν αυτούσια στην περίπτωση μεγάλων έργων.

Η ιδιαιτερότητα του μεγέθους τους οδηγεί στην ανάγκη αναθεώρησης όλων των υφισταμένων διαδικασιών, αναφορικά τόσο με τον χειρισμό τους και την έκθεσή τους, όσο και με τη συντήρησή τους.

Τα ζητήματα που προκύπτουν κατά τον σχεδιασμό και την εκτέλεση των εργασιών συντήρησης ενός μεγάλων διαστάσεων έργου, μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Εύρεση χώρου εργασίας.
- Μεταφορά στον χώρο.
- Χειρισμός του έργου.
- Πάγκος εργασίας.
- Φωτογράφιση.
- Δυνατότητα πρόσβασης σε κάθε σημείο του έργου.
- Διαδικασία φοδραρίσματος.
- Βερνίκωμα.
- Μεταφορά στον χώρο έκθεσης.
- Τελέρωμα.
- Ανάρτηση.

Όλες αυτές τις δυσκολίες κλήθηκε το προσωπικό του Εργαστηρίου Συντήρησης της Ε.Π.Μ.Α.Σ. να χειριστεί. Η πρόκληση ήταν μεγάλη, καθώς, πέρα από τη συνδιαχείριση του προγράμματος με τους εταίρους, τα σφιχτά χρονοδιαγράμματα που επέβαλε το πρόγραμμα, την ταυτόχρονη προετοιμασία των έργων της επανέκθεσης και τους περιορισμούς της πανδημίας, έπρεπε να αντιμετωπιστούν και τα παραπάνω ζητήματα.

Η παρουσίαση θα επικεντρωθεί στην παράθεση των πρωτόγωνων δυσκολιών με τις οποίες βρέθηκαν αντιμέτωποι οι συνάδελφοι του Εργαστηρίου Συντήρησης της Ε.Π.Μ.Α.Σ., καθώς και στους τρόπους αντιμετώπισης των δυσκολιών αυτών. Τρόποι οι οποίοι οδήγησαν στην αναθεώρηση και αναπροσαρμογή των γνωστών μεθόδων και πρακτικών, με γνώμονα, πάντα, την αποτελεσματικότητα, την τήρηση των χρονοδιαγραμμάτων, τον σεβασμό των κανόνων δεοντολογίας και την ασφάλεια των εργαζομένων και του έργου.

Η ανάπτυξη μεθοδολογίας συντήρησης για τις λευκές ληκύθους από την Αρχαιολογική Συλλογή Αχαρνών

Χελά Γ.

¹ ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (ΕΦΑΑΝΑΤ)

Οι λευκές ληκύθοι, αττικά ταφικά αγγεία του 5ου αι. π.Χ., θεωρούνται έργα μεγάλης καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας και δείγματά τους περιλαμβάνονται στις αρχαιολογικές συλλογές παγκοσμίως. Ωστόσο οι δημοσιευμένες αρχαιομετρικές μελέτες λευκών ληκύθων είναι περιορισμένες. Όσο για τη συντήρηση λευκών ληκύθων, οι βιβλιογραφικές αναφορές είναι ελάχιστες και αφορούν μη τεκμηριωμένες επεμβάσεις του παρελθόντος που οι σύγχρονοι συντηρητές καλούνται να επανορθώσουν.

Στις λευκές ληκύθοι η ζωγραφική επιφάνεια φέρει τόσο ψημένη, όσο και «ψυχρή», εξίτηλη διακόσμηση πάνω σε λευκό επίχρισμα. Το τεχνικό αυτό χαρακτηριστικό καθιστά τη ζωγραφική επιφάνεια ευαίσθητη και επομένως η συντήρησή της απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και ειδική προσέγγιση.

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά τη πρωταρχική και ολοκληρωμένη συντήρηση 7 λευκών ληκύθων από την Αρχαιολογική Συλλογή Αχαρνών. Μέσα από την ενασχόληση με τα αγγεία αυτά αναπτύχθηκε μία μεθοδολογία ολοκληρωμένης συντήρησης ειδικά διαμορφωμένη για ανασκαφικές λευκές ληκύθους.

Το σύνολο των λευκών ληκύθων της ΑΣΑ έφερε κρούστα αδιάλυτων αλάτων ανθρακικής σύστασης, όπως υπέδειξε *spot test*. Παραδοσιακά στη συντήρηση αρχαιολογικών κεραμικών η αφαίρεση ανθρακικών κρουστών πραγματοποιείται με χρήση ανόργανων και οργανικών οξέων. Στην περίπτωση των λευκών ληκύθων επιλέχθηκε και εδραιώθηκε η χρήση υδροχλωρικού οξέος. Διαμορφώθηκε μία διαδικασία συνδυαστικού χημικού και μηχανικού καθαρισμού που διεκπεραιώθηκε εξολοκλήρου κάτω από το μικροσκόπιο. Κατά την εξέλιξη του καθαρισμού διαπιστώθηκε σχηματισμός κίτρινης δυσχρωμίας πάνω στις καθαρισμένες επιφάνειες, η οποία ερμηνεύτηκε θεωρητικά και αντιμετωπίστηκε στην πράξη.

Στο πλαίσιο του διερευνητικού καθαρισμού δοκιμάστηκε ένα ακόμα αντιδραστήριο που προτείνεται στη βιβλιογραφία για αφαίρεση ανθρακικών επικαθήσεων, το EDTA2Na, το οποίο όμως προκάλεσε μία σοβαρή παρενέργεια και επομένως απορρίφθηκε.

Με την ολοκλήρωση του επιφανειακού καθαρισμού πραγματοποιήθηκε στερέωση του επιχρίσματος με τεχνική ειδικά διαμορφωμένη για ματ ζωγραφικές επιφάνειες. Στη συνέχεια έγινε αφαλάτωση για απομάκρυνση των διαλυτών αλάτων που προήλθαν από το ταφικό περιβάλλον και την επέμβαση καθαρισμού, προκειμένου να σταθεροποιηθούν και να εξυγιανθούν τα αγγεία. Η συνέχεια της αποκατάστασης ακολούθησε τα συνήθη βήματα στη συντήρηση αρχαιολογικών κεραμικών.

Δημιουργήθηκε λοιπόν ένα πρωτόκολλο συντήρησης ανασκαφικών ληκύθων το οποίο λειτούργησε και στα 7 αγγεία που συντηρήθηκαν με σταθερά θετικά αποτελέσματα.

Ο καθαρισμός των λευκών ληκύθων αποκάλυψε εκπληκτικές παραστάσεις με άμογα διατηρημένα λεπτά περιγράμματα και πολύχρωμη διακόσμηση. Η μελέτη της εικονογραφίας από την ανασκαφέα αρχαιολόγο επέτρεψε την χρονολόγηση των αγγείων και την απόδοσή τους σε συγκεκριμένα εργαστήρια και ζωγράφους. Επίσης οδήγησε σε σημαντικές διαπιστώσεις όσον αφορά στην εξέλιξη και τις καινοτομίες της κλασικής ζωγραφικής.

Η ανάδειξη της ζωγραφικής επιφάνειας κατέστη εφικτή μέσω της ελεγχόμενης και εξειδικευμένης χρήσης του υδροχλωρικού οξέος, ενός αμφιλεγόμενου κατά τ' άλλα αντιδραστηρίου. Βάσει του πολύ ικανοποιητικού αποτελέσματος του καθαρισμού, που ελέγχθηκε μακροσκοπικά και μικροσκοπικά και τεκμηριώθηκε φωτογραφικά, υποστηρίζεται ότι η κατεργασία με υδροχλωρικό οξύ μπορεί να είναι εκλεκτική, ελεγχόμενη, αποτελεσματική, ασφαλής για την ανάδειξη της ζωγραφικής επιφάνειας ανασκαφικών λευκών ληκύθων.

Η Γεωργία (Τζωρτζίνα) Χελά σπούδασε Χημεία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και κατόπιν Συντήρηση Μουσειακών Αντικειμένων στο Πανεπιστήμιο του Cardiff στην Ουαλία. Ολοκλήρωσε τις σπουδές της στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο παρακολουθώντας το ΠΜΣ Προστασία Μνημείων: Υλικά και Επεμβάσεις Συντήρησης. Από το 2005 δουλεύει στη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με ειδίκευση στα αρχαιολογικά κεραμικά και δευτερευόντως στην τοιχογραφία. Από το 2018 διδάσκει σε δημόσια και ιδιωτικά ΙΕΚ στις ειδικότητες των Τεχνικών Συντήρησης και των Φυλάκων Μουσείων και Αρχαιολογικών Χώρων. (chelageorgina@yahoo.gr)

Η συντήρηση των τοιχογραφιών και των τοιχογραφημάτων των υπογείων του Δικαστικού Μεγάρου Τρίπολης: Τεχνικά ζητήματα και θεωρητικοί προβληματισμοί

Χατζηγιάννης Δ.¹, Κουρλής Ν.

¹ Ελεύθερος επαγγελματίας, Υ.Δ. Πανεπιστημίου Κρήτης - Τμήμα Χημείας, Ερευνητικό Εργαστήριο Photonics for Heritage Science, ΙΤΕ-ΙΗΔΛ., Τμήμα ΣΑΕΤ, ΠΑΔΑ – Ακαδημαϊκός Υπότροφος.

Το Δικαστικό Μέγαρο Τρίπολης αποτελεί νεοκλασικό κτίριο που οικοδομήθηκε γύρω στο 1930 και βρίσκεται στην πλατεία Άρεως, στο κέντρο της πόλης. Κατά την περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου, τρεις αίθουσες στο υπόγειο του μεγάρου χρησιμοποιήθηκαν ως κρατητήρια. Οι τοίχοι των χώρων αυτών φέρουν τοιχογραφίες και τοιχογραφήματα (graffiti) που δημιουργήθηκαν από τους κρατούμενους εκείνα τα χρόνια και περιλαμβάνουν ζωγραφικές συνθέσεις και επιγραφές, ποικίλης θεματολογίας (πολιτικής, θρησκευτικής, θέματα της καθημερινής ζωής κ.α.) καθώς και πλήθος ονομάτων και ημερομηνιών. Έχουν ζωγραφιστεί/γραφτεί κυρίως με μολύβι, αλλά και με τη χρήση χρωμάτων ή και με εγχάρακτο σχέδιο. Όλο το κτίριο αποτελεί κηρυγμένο ιστορικό μνημείο (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3623/54270/16-10-2001 - ΦΕΚ 1371/Β/18-10-2001). Το μνημείο και η μελέτη συντήρησής του παρουσιάστηκαν σε προηγούμενη ημερίδα της ΠΕΣΑ από τις μελετήτριες Μ. Χατζηδάκη, Α. Βασιλάκη, Μ. Ζούμπλιου. Οι τοιχογραφίες και τα τοιχογραφήματα διατηρούνταν σε ιδιαίτερα προβληματική κατάσταση. Οι χρωματικές επιφάνειες των τοίχων παρουσίαζαν έντονες αποκολλήσεις και ρωγματώσεις που οδηγούσαν σε σταδιακή απόλεια τμημάτων, ενώ σε σημεία παρουσιάζονταν αποκολλήσεις και αποσαθρώσεις του υποστρώματος. Διάφορες νεότερες επεμβάσεις είχαν αφήσει τα ίχνη τους στους τοίχους. Βασική γραμμή σκέψης της μελέτης συντήρησης ήταν η διατήρηση του χώρου στη μορφή που είχε κατά τη δεκαετία του 40' και που προσδίδει στους δύο αυτούς χώρους την ιδιαίτερη ιστορική τους αξία. Στην παρούσα ανακοίνωση θα αναφερθούν κυρίως τεχνικά ζητήματα, δυσκολίες που προέκυψαν και διλλήματα που ανέκυψαν κατά τη διάρκεια των εργασιών συντήρησης.

Η συντήρηση του χώρου ακολούθησε πλήρως το πνεύμα της μελέτης και τις προτεινόμενες επεμβάσεις. Η μελέτη είχε εντοπίσει και περιγράψει το πρόβλημα των στερεώσεων σε ορισμένα τμήματα του χρωματικού στρώματος. Τα εν λόγω τμήματα χαρακτηρίζονταν από πολύ περιορισμένη απορροφητικότητα, γεγονός που καθιστούσε εξαιρετικά δύσκολη τη στερέωσή τους με ακρυλικά στερεωτικά με φορέα το νερό. Σε αυτά τα τμήματα των τοιχογραφημάτων, η συντήρηση πραγματοποιήθηκε τελικά με τη χρήση Bena 371, επιλογή που είχε αναφερθεί ως πιθανή στη μελέτη, με την εφαρμογή οπλισμού από ιαπωνικό χαρτί και τη χρήση θερμότητας. Η στερέωση του υποστρώματος πραγματοποιήθηκε με ενέματα με βάση την υδραυλική άσβεστο, προσπαθώντας να μη διαταράξει κατά το δυνατόν την υδατοδιαπερατότητα των τοίχων, ιδίως σε ιδιαίτερα επιβαρυνμένες από την υγρασία περιοχές. Σε σημεία νεότερων επεμβάσεων, τα ίχνη των οποίων αφαιρέθηκαν, πραγματοποιήθηκε αισθητική αποκατάσταση μιμούμενη τη φθορά των συγκεκριμένων περιοχών, με σκοπό να υπηρετήσουν μια ευρύτερη αισθητική και ατμόσφαιρα που ταιριάζει στον χώρο. Οι προαναφερθείσες επιλογές διακρίνονται από πολλά πλεονεκτήματα αλλά και από περιορισμούς και εξετάζονται υπό κριτικό πρίσμα. Σημειώνονται επίσης διάφορες παραδοχές και συμβιβασμοί που πολλές φορές, ίσως ασυνείδητα, επηρεάζουν το σχεδιασμό και την εφαρμογή των επεμβάσεων συντήρησης. Τέλος, η διαχείριση στοιχείων του χώρου πέραν των τοιχογραφημάτων, π.χ. η ύπαρξη των καλοριφέρ, οι νεότερες θύρες κλπ. διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην όλη προσέγγιση.

Ο Δημήτρης Χατζηγιάννης αποφοίτησε από το τμήμα ΣΑΕΤ του ΤΕΙ Αθήνας και πραγματοποίησε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στο UCL στο Λονδίνο. Είναι Υποψήφιος Διδάκτωρ του τμήματος Χημείας του Πανεπιστημίου Κρήτης και μέλος του Ερευνητικού εργαστηρίου "Photonics for Heritage Science", Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λείζερ. Δραστηριοποιείται ως ελεύθερος επαγγελματίας και ως έκτακτος εκπαιδευτικός στο τμήμα ΣΑΕΤ του ΠΑΔΑ. (dchatzigiannis@uniwa.gr, dchatzi@iesl.forth.gr)

Ο Νικόλας Κουρλής είναι συντηρητής αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, απόφοιτος της ομώνυμης σχολής του ΤΕΙ Αθήνας (2012). Κύριο αντικείμενο της εργασίας του αποτελεί η συντήρηση τοιχογραφιών (βυζαντινών, μεταβυζαντινών, νεότερων και σύγχρονων), έχοντας εργαστεί στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, με αξιοσημείωτη την συμμετοχή στις εργασίες συντήρησης των τοιχογραφιών του Πρωτάτου Αγίου Όρους (2012-2015). Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα ανήκει επίσης η street art και τα ζητήματα διατήρησής της στο δημόσιο χώρο. (nikolas.koyrlis@gmail.com)

Υλικά, τεχνολογία κατασκευής και παθολογία ξυλογραφικών πλακών νεοελληνικής χαρακτικής

Ελμαλόγλου Κ., Σαμπατάκος Α.¹

¹Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης - Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής ΠΑΔΑ

Η προτεινόμενη εργασία αφορά την παρουσίαση της τεχνολογίας κατασκευής και της παθολογίας των ξυλογραφικών πλακών, καθώς και τη συσχέτιση των παραμέτρων αυτών με την καλλιτεχνική πρόθεση, τις συνθήκες δημιουργίας και παραγωγής ξυλογραφιών στην Ελλάδα. Το χρονολογικό εύρος της έρευνας περιλαμβάνει τη μελέτη ξυλογραφικών πλακών από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, με έμφαση στις πλάκες που έχουν κατασκευαστεί τον 20ο αιώνα.

Η μελέτη συμπεριέλαβε δείγμα 520 ξυλογραφικών πλακών, όρθιου και πλάγιου ξύλου, προερχόμενες από εργαστήρια καλλιτεχνών, ιδιωτικές συλλογές, αρχεία οργανισμών και εκθέσεις. Μελετήθηκαν μακροσκοπικά τα χαρακτηριστικά των υλικών κατασκευής των πλακών, η τεχνολογία παραγωγής τους και τα ίχνη των εργαλείων μορφοποίησης και χάραξης. Ιδιαίτερο πεδίο μελέτης αποτέλεσε η διερεύνηση των διαφορετικών ειδών χάραξης και κατασκευής της πλάκας, λαμβάνοντας υπόψη το επιδιωκόμενο καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, τις τεχνικές δεξιότητες, καθώς και τη διαθεσιμότητα των υλικών ανά εποχή. Παράλληλα, έγινε καταγραφή των φθορών και επιχειρήθηκε η ερμηνεία των παραγόντων και των μηχανισμών που τις προκάλεσαν, καθώς και η συσχέτιση αυτών με την τεχνολογία κατασκευής, τη χάραξη, την εκτύπωση, την καλλιτεχνική πρόθεση και τις συνθήκες αποθήκευσης των πλακών. Ακόμη, συλλέχθηκαν στοιχεία από 700 και πλέον εκτυπωμένες ξυλογραφίες, καθώς και 830 ξυλογραφίες που εντοπίστηκαν κατόπιν βιβλιογραφικής έρευνας για τις τεχνικές εκτύπωσης, τον αριθμό των αντιτύπων και για τυχόν διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν λόγω φθοράς των πλακών. Σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο της μελέτης αποτέλεσαν επίσης οι συνεντεύξεις με χαράκτες και συλλέκτες, οι οποίες και εμπλούτισαν σημαντικά τα παραπάνω δεδομένα.

Μεταξύ των πολλών αποτελεσμάτων, θα παρουσιαστούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα τεχνολογίας κατασκευής και χάραξης πλακών, όρθιου και πλάγιου ξύλου, όπως και η διαφοροποίηση τους ανά εποχές και σχολές. Από την ανάλυση των παραπάνω υποδεικνύεται ότι η σταδιακή εκφραστική απελευθέρωση του χαρακτήρα συνδέθηκε με λιγότερες απαιτήσεις ως προς την ποιότητα της τεχνολογίας κατασκευής της πλάκας, με συνεχείς πειραματισμούς με νέα υλικά, μέσα χάραξης και τεχνικές εκτύπωσης. Επιπρόσθετα, διαπιστώθηκε ότι προοδευτικά η ολοένα και λιγότερο διαθέσιμη ποιοτική ξυλεία σε συνδυασμό με την εξάλειψη της εξειδικευμένης τεχνογνωσίας των κατασκευαστών, συντέλεσαν στη χρήση πλακών που σήμερα εμφανίζουν πιο σύνθετη παθολογία. Σε αρκετές περιπτώσεις η έρευνα κατέδειξε ότι οι συνθήκες και οι πρακτικές που εφαρμόζονταν ως προς την αποθήκευση και τη διατήρηση των ξυλογραφικών πλακών ήταν πλημμελείς. Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, κρίθηκε αναγκαία η σύνταξη καλών πρακτικών αποθήκευσης και διαχείρισης, προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες των έργων αυτών.

Οι ξυλογραφικές πλάκες αποτελούν αυτόνομα έργα τέχνης, αλλά ταυτόχρονα είναι χρηστικοί και λειτουργικοί φορείς παραγωγής καλλιτεχνικών έργων. Η αντιμετώπιση τους από τους συντηρητές εμπεριέχει πρακτικές δυσκολίες και ηθικά διλήμματα. Σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζεται διάσταση απόψεων μεταξύ καλλιτεχνών, συντηρητών, συλλεκτών και επιμελητών.

Η Κωνσταντίνα Ελμαλόγλου είναι απόφοιτος του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Η πτυχιακή της εργασία είχε ως θέμα τη μελέτη της τεχνολογίας κατασκευής και της παθολογίας των ξυλογραφικών πλακών στη νεοελληνική χαρακτική, με επιβλέποντα τον κ. Ανδρέα Σαμπατάκο. Είναι φοιτήτρια στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα Προληπτικής Συντήρησης του Northumbria University Έχει εργαστεί ως συμβασιούχος στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Ροδόπης του ΥΠ.Π.Ο., στη συντήρηση φορητών εικόνων της εκκλησιαστικής συλλογής του Ιμαρέτ Κομοτηνής. Κατόπιν, εργάστηκε στη Δ.Σ.Α.Ν.Μ. ως συντηρήτρια ξυλόγλυπτων στο έργο της αποκατάστασης του Θεάτρου «Απόλλων» Πατρών. Έχει παρακολουθήσει ως υπότροφος, το πρόγραμμα κατάρτισης του Young Professionals Forum 2023: "Emerging skills for heritage conservation: How leadership, strategy and networking operate on preventive conservation" (Centro di Conservazione e Restauro La Venaria Reale) στο Τορίνο. (konstantinaelma@hotmail.com)

Ο **Ανδρέας Σαμπατάκος** είναι συντηρητής έργων τέχνης, BA, MA, με ειδίκευση σε θέματα τεχνικών και συντήρησης ζωγραφικής και διακόσμησης έργων τέχνης σε ξύλο και ξύλινων τεχνουργημάτων, όπως και στη δομική τους αποκατάσταση. Έχει εκπαιδευτεί με υποτροφία του ICROM στη συντήρηση και την τεχνολογία του ξύλου από το Νορβηγικό Πανεπιστήμιο Επιστήμης και Τεχνολογίας, καθώς και στη συντήρηση και τις τεχνικές της Ιαπωνικής λάκας από το Ινστιτούτο Διατήρησης Ιαπωνικής Κληρονομιάς και το ICROM. Τα ερευνητικά ενδιαφέροντα και οι δημοσιεύσεις του σχετίζονται με τις ιστορικές τεχνολογίες, τα υλικά κατασκευής των έργων τέχνης και των ιστορικών αντικείμενων από ξύλο, τη φιλοσοφία και τις πρακτικές συντήρησης των έργων τέχνης καθώς και τη διδακτική της συντήρησης. Είναι υποψήφιος διδάκτωρ στην Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ και το αντικείμενο της διατριβής του είναι η τεχνολογία κατασκευής των ξύλινων φορέων φορητών εικόνων του Ελλαδικού χώρου. Διαθέτει εικοσιπενταετή και πλέον επαγγελματική εμπειρία ως συντηρητής σε Μουσεία και Ι. Μονές της Ελλάδας (όπως Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Πανακothήκη του Δήμου Αθηναίων, Μουσείο Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μονές Αγίου Όρους και Αγίου Ιωάννη Πάτμου). Υπήρξε εργαστηριακός συνεργάτης στο τμήμα ΣΑΕΤ του ΤΕΙ Αθήνας από το 2003, ενώ από το 2016 υπηρετεί μόνιμα στο τμήμα ΣΑΕΤ του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ). Διδάσκει στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα Συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς του τμήματος ΣΑΕΤ και στο διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα Μουσειακών σπουδών του ΕΚΠΑ και ΠΑΔΑ. (asampatak@uniwa.gr)

Σημειώσεις

A series of horizontal lines for taking notes.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ
ΤΟΙΧΟΥ (poster)

Το έργο CALLOS

Αθανασιάδου Μ.¹, Αυλωνίτου Λ.¹, Κορώσης Σ.¹, Ξηραδάκη Π.¹, Παύλου Μ.¹,
Τότου Λ.¹, Μελεσανάκη Κ.², Αγγελάκης Δ.³, Ανάγνος Θ.⁴, Πουλή Π.²

¹ΥΠΠΟ - Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών (ΕΦΑΠΑ)

²Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας- Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ (ΙΤΕ-ΙΗΔΛ)

³Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας-Ινστιτούτο Πληροφορικής (ΙΤΕ-ΙΠ)

⁴ Raymetrics A.E.

Το έργο CALLOS (*Conservation of Athens antiquities with Laser and LIDAR technologies Open to Science and public*) εντάχθηκε το 2019 στη δράση Εθνικής εμβέλειας «Ανοιχτή Καινοτομία στον Πολιτισμό» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Καινοτομίας (ΓΓΕΚ) με MIS-5056208 και ολοκληρώθηκε στο τέλος Οκτωβρίου του 2023. Αποτελεί σύμπραξη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών (ΕΦΑΠΑ), του Ίδρυματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ), το οποίο συμμετέχει με το Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ (ΙΗΔΛ) και το Ινστιτούτο Πληροφορικής (ΙΠ), και της εταιρείας Raymetrics A.E.. Αναπτύχθηκε σε τρεις άξονες: Συντήρηση – Συνεργασία – Επικοινωνία με κεντρικό στόχο τη δημιουργία ενός Ανοιχτού Εργαστηρίου Συντήρησης (ΑΕΣ) που εδρεύει στο κέντρο της πόλης των Αθηνών και δύναται να συνδράμει σε σχετικές ερευνητικές ανάγκες. Στο πλαίσιο των δράσεων της ΕΦΑΠΑ προσβλέπει στην αξιοποίηση των ανωτέρω διατάξεων laser για τη διερεύνηση, την τεκμηρίωση και τη συντήρηση εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η υλοποίηση του έργου διαρθρώθηκε σε δύο σκέλη:

α) Στην ανάπτυξη σύγχρονων, φορητών και μη επεμβατικών οργάνων ανάλυσης και χαρτογράφησης, που βασίζονται σε καινοτόμες και μη καταστροφικές τεχνολογίες laser (LIBS, LED-IF, Diffuse Reflectance και LIF-LIDAR) με στόχο τη στοιχειακή και μοριακή μελέτη των υλικών και την ταξινόμησή τους. Επιπλέον, αναπτύχθηκε ένα μεταφερόμενο σύστημα καθαρισμού με laser για την ασφαλή, ελεγχόμενη και αποτελεσματική απομάκρυνση επικαθήσεων και κρουστών διαφορετικής προέλευσης,

β) Στη διάχυση των αποτελεσμάτων σε ερευνητές και ευρύ κοινό μέσω της λειτουργίας ενός Ανοιχτού Εργαστηρίου Συντήρησης. Οι δραστηριότητες έρευνας και συντήρησης του CALLOS διαδόθηκαν μέσω επικοινωνιακών δράσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς και μέσω μιας διαδικτυακής πλατφόρμας γνώσης (CALLOS OPEN LAB).

Το έργο CALLOS αποσκοπεί στην ευρύτερη πληροφόρηση του κοινού σχετικά με το πλήθος των εφαρμογών των laser, που μέσω κατάλληλων επιστημονικών μεθόδων και συσκευών, μπορούν να συμβάλλουν στην αναγνώριση, χαρτογράφηση, καθαρισμό και τελικά στην προστασία των μνημείων. Επιπλέον, ευελπιστεί να διαδραματίσει στο εξής βασικό ρόλο στην έρευνα, ανάπτυξη και εφαρμογή νέων τεχνολογιών διάγνωσης και συντήρησης, για αξιόπιστη, γρήγορη και μη καταστροφική ανάλυση υλικών και αντικειμένων Πολιτιστικής Κληρονομιάς, καθώς και στην ανάπτυξη τυποποιημένων διαδικασιών για τη μελέτη και την αποκατάσταση κινητών και ακίνητων μνημείων.

callos@culture.gr, <https://callos.culture.gr/>, [@callosproject](https://www.instagram.com/callosproject)

Μεγάλη σημασία στην υλοποίηση του έργου έπαιξε η διεπιστημονικότητα της ομάδας εργασίας που αποτελείται από τους:

- ΕΦΑΠΑ: Δρ. Ειρήνη Αμπατζιογλου(*, #), Μάρθα Αθανασιάδου(* MSc), Θεοδώρα Αντωνοπούλου(*, Μουσειολόγος DEA), Δρ. Αυδία Αυλωνίτου(*, Αρχαιολογία-Αρχαιομετρία), Σεραφείμ Κορώσης(*), Δρ. Δάφνη Κυροπούλου(*, Γεωλογίας και Ιστοσποτικής Γεωχημείας), Πολύνα Ξηραδάκη(****), Σοφία Παπιδά(*, Μουσειολόγος), Μαρία Παύλου(*), Λιάνα Τότου(*)
- ΙΤΕ-ΙΗΔΛ: Δρ. Παρασκευή Πουλή (3*), Δημήτριος Άγγλος(Καθ. τι. Χημείας Παν. Κρήτης), Δρ. Αναστασία Γιακουμάκη(Χημικός Μηχανικός), Δρ. Victor Pinon(Ηλεκτρολόγος Μηχανικός), Κωνσταντίνος Χατζηγιαννάκης(MSc ***), Μιχάλης Ανδριανάκης(Ηλεκτρολόγος Μηχανικός MSc), Κρυσταλία Μελεσανάκη(*)
- ΙΤΕ-ΙΠ: Χρυσούλα Μπεκιάρη(**), Δημήτρης Αγγελάκης(**), Κώστας Πετράκης(**), Λήδα Χαραμή(Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος), Θεοδοσία Μπίτζου(Αρχιτέκτων Μηχανικός DEA), Μαρία Χαλκιαδάκη(**),
- Raymetrics: Δρ. Γεώργιος Γεωργούσης(***), Δρ. Θεόδωρος Ανάγνος(****), Δρ. Σπήλιος Δελλής(**), Ιωάννης Θύρης(**), Δρ. Γεώργιος Αυδίκος(**)

(#) Διαχειρίστρια του Έργου, (##) Επιστημονική υπεύθυνη του έργου, (*) Συντηρητής/-τρια Αρχαιοτήτων & Έργων Τέχνης, (2*) Μηχανικός Έρευνας και Ανάπτυξης, (3*) Φυσικός, (4*) Αστροφυσικός, (6*) Πολιτισμική Πληροφορική και Επικοινωνία.

Η **Αθανασιάδου Μάρθα** είναι συντηρήτρια αρχαιοτήτων της ΕΦΑΠΑ με πτυχίο από το ΤΕΙ της Αθήνας (2001) και μεταπτυχιακές σπουδές στον τομέα της επιστήμης της συντήρησης και της αρχαιομετρίας (Cardiff University – MSc in Conservation Science 2005). Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην επικοινωνία της συντήρησης στο κοινό (ευρύ και εξειδικευμένο), την αρχαιομετρία, τη μελέτη και συντήρηση αρχαίων κονιαμάτων και τοιχογραφιών και χαρτώου υλικού. (mathanasiadou@culture.gr)

Η **Δρ. Λυδία Αυλωνίτου** είναι Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης (ΤΕΙ Αθήνας) με μεταπτυχιακό στην Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΑΠΘ) και διδακτορικό τίτλο (2016) στην Αρχαιολογία και Αρχαιομετρία (Université Paris Nanterre) ως ερευνήτρια του Ευρωπαϊκού προγράμματος NARNIA. Από το 2005 εργάζεται ως συμβασιούχος υπάλληλος του ΥΠΠΟΑ, συνεργάζεται με ξένες αρχαιολογικές σχολές και πανεπιστήμια (Γαλλία, ΗΠΑ, Καναδάς) για τη συντήρηση αντικειμένων ΠΚ και την οργάνωση σεμιναρίων. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την αρχαιομετρία καθώς και σύγχρονες μεθόδους ψηφιακής τεκμηρίωσης και την ψηφιακή αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής διακόσμησης. (laulonitou@gmail.com)

Ο **Σεραφεΐμ Κορώσης** είναι απόφοιτος του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθηνών. Εργάζεται στο Υπουργείο Πολιτισμού από το 1992 και στην ΕΦΑΠΑ από τις αρχές του 2000 (πρώην Α' ΕΠΚΑ). Έχει εργαστεί ως συντηρητής σε πολλές ανασκαφές, μουσεία και εργαστήρια συντήρησης και έχει λάβει μέρος σε αναστηλωτικές εργασίες, απεγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις ευρημάτων σε Μουσεία και σε περιοδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Το επιστημονικό του ενδιαφέρον εστιάζεται στη μελέτη των προϊόντων διάβρωσης και στην συντήρηση λίθινων μνημείων ΠΚ. E-mail: skorosis@culture.gr

Η **Μαρία Παύλου** είναι Πτυχιούχος του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων & Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας και Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων στο Εργαστήριο Συντήρησης Ακρόπολης της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών. Έχει εργαστεί ως επιβλέπουσα συντήρησης σε έργα ΕΣΠΑ όπως «Αναστήλωση, Συντήρηση και Ανάδειξη του Ωδείου του Ηρώδη του Αττικού και της Στοάς Ευμένη, Νότια Κλιτύς Ακρόπολης», «Ανοιχτό εργαστήριο Συντήρησης των Μνημείων της Αθήνας με τεχνολογίες Laser και LIDAR (CALLOS), «Επαναλειτούργια με νέες χρήσεις του Παλαιού Μουσείου Ακρόπολης». (m.pavlou@culture.gr)

Η **Πολύνα Ξηραδάκη** είναι πολιτιστική διαχειρίστρια που ζει και εργάζεται στην Αθήνα. Έχει σπουδάσει Συντήρηση Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, και έχει μεταπτυχιακό στην Πολιτισμική Τεχνολογία και Επικοινωνία. Από μικρή ηλικία η περιέργεια και η δημιουργικότητα της την ώθησε να ιδρύσει και να υλοποιήσει προγράμματα κοινωνικοπολιτιστικού χαρακτήρα (Staco, Urban Layers, Learning Owl) με βασικό κίνητρο να φέρει πιο κοντά το ευρύ κοινό με την τέχνη και την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες και τη δημιουργία εκπαιδευτικών δράσεων και ψηφιακών προϊόντων. (polynaxiradakis@gmail.com)

Η **Λιάνα (Γαρφαλιά)** Τότου είναι Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης με εξειδίκευση στην Συντήρηση μνημείων με Laser που απέκτησε στο Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, στο Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λείζερ και στο Istituto di Fisica Applicata Nello Carrara στην Φλωρεντία. Έχει εργαστεί στο ΙΤΕ-ΙΗΔΛ συμμετέχοντας σε συνεργασίες με μουσεία και αρχαιολογικούς φορείς και στο ΥΠΠΟ σε εργασίες συντήρησης. Επιπλέον έχει κατάρτιση σε ερευνητικό επίπεδο στην διεξαγωγή πειραμάτων και της τεκμηρίωσής τους (τεχνικές ανάλυσης, photoshop κ.α.). (lianaalimos80@gmail.com)

Η **Κρυσταλία Μελεσανάκη** είναι συντηρήτρια αρχαιοτήτων και έργων τέχνης με πτυχίο από το ΤΕΙ της Αθήνας. Από το 1998 μέχρι και σήμερα είναι ενεργό μέλος της ερευνητικής ομάδας Photonics for Heritage Science του ΙΗΔΛ-ΙΤΕ, και έχει συμμετάσχει σε πολυάριθμα ερευνητικά έργα καθώς και σε εφαρμογές που σχετίζονται με τη χρήση τεχνικών λέιζερ τόσο για τον καθαρισμό όσο και για την ανάλυση και μελέτη αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς. (kmelessanaki@iesl.forth.gr)

Ο **Δημήτρης Αγγελάκης** είναι πληροφορικός, απόφοιτος του Τμήματος Επιστήμης Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Κρήτης και κάτοχος MPhil σε Πληροφοριακά Συστήματα από το UMIST. Από το 1996 έως σήμερα εργάζεται στο Κέντρο Πολιτισμικής Πληροφορικής του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΙΤΕ και στα ενδιαφέροντα του περιλαμβάνονται η διαχείριση, συντήρηση, βελτιστοποίηση βάσεων δεδομένων (σχεσιακών, XML, graph) με έμφαση στον τομέα του πολιτισμού, μοντελοποίηση και ανάλυση απαιτήσεων, τεχνολογίες Semantic Web και Ανοικτά Διασυνδεδεμένα Δεδομένα (LOD). (agelakis@ics.forth.gr)

Ο Δρ. **Θεόδωρος Ανάγνος** τελείωσε το πτυχίο του στη φυσική στο ΑΠΘ και ξεκίνησε τις διδακτορικές του σπουδές στον τομέα της Αστροφωτονικής, στο κρατικό αστεροσκοπείο της Χαϊδελβέργης και του Macquarie University of Sydney, AUS. Στη συνέχεια, πραγματοποίησε σύντομο μεταδιδακτορικό και στη συνέχεια εργάστηκε στο MPIA για το ROMAN (JPL). Μετά από αυτό, έγινε μέλος της ομάδας R&D της Raymetrics A.E.. (tanagnos@raymetrics.com)

Η Δρ. **Παρασκευή Πουλή** είναι φυσικός, ερευνήτρια στο ΙΗΔΛ-ΙΤΕ, υπεύθυνη της δραστηριότητας που αφορά στην εφαρμογή ακτινοβολίας laser στη συντήρηση και τον καθαρισμό έργων τέχνης και αρχαιοτήτων (phohs.iesl.forth.gr). Διαθέτει πλούσιο ερευνητικό έργο αναφορικά με την ανάπτυξη στοχευμένων μεθοδολογιών καθαρισμού με λέιζερ για σύνθετες προκλήσεις συντήρησης, ενώ παράλληλα εφαρμόζει καινοτόμες τεχνικές για την παρακολούθηση και τον έλεγχο του καθαρισμού. Συμμετέχει ενεργά στην υλοποίηση πολλών εθνικών και Ευρωπαϊκών ερευνητικών έργων και τη διοργάνωση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών δράσεων (OPTO-CH.iesl.forth.gr) E-mail: (ppouli@iesl.forth.gr)

Η συμβολή των αναλυτικών τεχνικών στη συντήρηση ενός καπέλου της Συλλογής του Τατοΐου

Βίτσου Ι.¹, Μπογιατζής Σ.², Ράπτη Σ.², Καρατζάνη Α.²

¹ΥΠΠΟ – Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ), Πειραιώς 81, 105 53, Αθήνα

²ΠΑΔΑ – Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, Αγίου Σπυρίδωνος 28, 112 43, Αιγάλεω

Στη συλλογή κινητών αντικειμένων του Ανακτόρου Κτήματος Τατοΐου τα οποία εντάσσονται σε έργα συντήρησης που υλοποιεί η Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ) περιλαμβάνονται στην κατηγορία του υφάσματος πλήθος καπέλων που αποτελούν παρελκόμενο ενδυμασίας των μελών της τέως βασιλικής οικογένειας της Ελλάδας. Πρόκειται για τα κατεζοχήν σύνθετα αντικείμενα με ποικίλα υλικά κατασκευής, διαφορετικά μεταξύ τους στα οποία συνυπάρχουν οργανικά και ανόργανα υλικά συνιστώντας πρόκληση για την επιλογή της μεθόδου συντήρησής τους. Εικοσιένα (21) καπέλα εξ' αυτών μελετήθηκαν στο πλαίσιο του ΠΜΣ «Συντήρησης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» του Τμήματος ΣΑΕΤ του ΠΑΔΑ με στόχο την καταγραφή της κατάστασης διατήρησής τους, την ταύτιση των υλικών και της τεχνολογίας κατασκευής τους, τη διερεύνηση των μεταβολών που έχουν υποστεί λόγω πολυετούς παραμονής τους σε ακατάλληλες και μη ελεγχόμενες συνθήκες, για την επιλογή των καταλληλότερων μεθόδων συντήρησης και τη στρατηγική διατήρησής τους. Σε δύο (2) γυναικεία καπέλα εκτελέστηκαν και ολοκληρώθηκαν επεμβάσεις συντήρησης και διατήρησης αποτελώντας πιλοτικό οδηγό για την υπόλοιπη συλλογή και το ένα παρουσιάζεται στην ανακοίνωση εστιάζοντας στην αναλυτική διερεύνηση. Πρόκειται για ένα μοναδικό καπέλο τύπου *headpiece*, κατασκευασμένο από σκελετό με μεταλλικό σύρμα επενδυμένο με δύο είδη υφασμάτων, διακοσμημένο εξολοκλήρου με παγέτες και χάνδρες και είναι τεκμηριωμένα φωτογραφικά σε εμφάνιση της Άννας-Μαρίας κατά τη δεκαετία του '60. Για τη μελέτη του χρησιμοποιήθηκαν: ψηφιακή μικροσκοπία (DM), οπτική μικροσκοπία διερχόμενου φωτός (OM), ακτινογράφιση, ηλεκτρονική μικροσκοπία σάρωσης/φασματοσκοπία ενεργειακής διασποράς ακτίνων-X (SEM/EDAX) και φασματοσκοπία υπερύθρου μετασχηματισμού Fourier-αποσβένουσας ολικής ανάκλασης (ATR-FTIR).

Τα αποτελέσματα της έρευνας και μελέτης ταύτισαν τα κύρια υλικά κατασκευής, αναφορικά με τα υφάσματα (μετάξι και συνθετικό), χάνδρες (γυαλί) και παγέτες (νιτρική κυτταρίνη) -στην επιφάνειά τους ανιχνεύτηκε το ραδιοϊσότοπο τεχνητίο-, και το σκελετό (μέταλλο). Το μέταλλο παρουσιάζει πιθανή οξείδωση, οι παγέτες φέρουν χρωματική αλλοίωση και στην επιφάνεια χανδρών και παγετών υπάρχουν επικαθήσεις υπό μορφή μαύρων στιγμάτων. Η παρουσία των συνθετικών υλικών επηρέασε την εφαρμογή των επεμβάσεων συνεπώς προκειμένου να αποφευχθεί περαιτέρω φθορά επιλεχθήκαν ήπιοι τρόποι αφαίρεσης των επιφανειακών επικαθήσεων. Η μεθοδολογία διερεύνησης κρίνεται ικανοποιητική και μπορεί να αποτελέσει οδηγό για την αντιμετώπιση της συλλογής των καπέλων, ιδιαίτερα για αυτά που έχουν επιλεγεί για έκθεση αλλά και για περαιτέρω ερευνητικούς σκοπούς.

Η **Ιωάννα Βίτσου** γεννήθηκε στη Ζάκυνθο πράγμα που τη χαρακτηρίζει. Εκεί έμαθε γράμματα μέχρι που τα έφερε η ζωή και σπούδασε Συντήρηση Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης στο ΤΕΙ Αθήνας. Μετανάστευσε, ξαναγύρισε, αποφοίτησε και δούλεψε κυρίως ως συντηρήτρια με συμβάσεις και μετά ως αορίστου χρόνου στη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού. Επισκέφτηκε με όλα τα μέσα και συνθήκες πολλά μνημεία στην Ελλάδα και κάποια στο εξωτερικό όπου εκπόνησε μελέτες και συντήρησε οργανικά υλικά, ψηφιδωτά, λίθους, κεραμικά, μέταλλα, γύψινα. Στα πλαίσια αυτά μετεωριζόταν ανάμεσα στη δυστοπία και την ουτοπία του σύμπαντος της συντήρησης. Οσονούπω, τελειώνει το μεταπτυχιακό της στη Συντήρηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΠΑΔΑ διεκδικώντας τα ενδιαφέροντά της και ως διαλειμματική εργασιοθεραπεία. (ioanna9@yahoo.com, ivitsou@culture.gr)

Ο **Σταμάτιος Μπογιατζής** έλαβε το πρώτο Πτυχίο του (1982) από το Πανεπιστήμιο της Αθήνας και τον Διδακτορικό τίτλο του από το ίδιο ίδρυμα, ενώ εργάστηκε στη Διδακτορική του Διατριβή (1983-1987) σε συνεργασία με το ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος». Εργάστηκε ως μεταδιδακτορικός ερευνητής (post-doc) στο Πανεπιστήμιο του Illinois at Urbana-Champaign, ΗΠΑ (1987-1989), ως συνεργαζόμενος μεταδιδακτορικός ερευνητής στο ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος» (Ινστιτούτο Φυσικοχημείας) υπεύθυνος της υποδομής LC-MS και GC-MS, από το Πανεπιστήμιο Πατρών (1996-2000), ως διδάσκων του Ν. 407 στο Τμήμα Επιστήμης των Υλικών (2000-2003). Από το 1996 μέχρι το 2010 δίδαξε με συμβάσεις ως Επιστημονικός Συνεργάτης με πλήρη προσόντα στο Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας (νυν Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής).

Το 2011 εξελέγη Επίκουρος Καθηγητής και στη συνέχεια Αναπληρωτής Καθηγητής, όπου υπηρετεί μέχρι σήμερα. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τα πεδία των υλικών στα έργα τέχνης και τις αρχαιότητες, τη χρήση φασματοσκοπικών τεχνικών για την εξακρίβωση της μοριακής δομής και της κατάστασης διατήρησής τους, καθώς και την ανάπτυξη νέων υλικών για τη συντήρηση. (sboyatzis@uniwa.gr)

Η **Σταυρούλα Ράπτη** είναι Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων & Έργων Τέχνης, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό στο Τμήμα Σ.Α.Ε.Τ. του Πα.Δ.Α. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού διπλώματος (ΜΑ) στη Συντήρηση Υφάσματος στο Πανεπιστήμιο του Southampton και υποψήφια διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο UAL στο Λονδίνο. Διδάσκει στα εργαστήρια των προπτυχιακών μαθημάτων «Συντήρηση Ανασκαφικών Αντικειμένων», Συντήρηση Λαογραφικών Συλλογών» και «Συντήρηση Υφάσματος» και σε μεταπτυχιακά προγράμματα του Πα.ΔΑ και του ΕΚΠΑ. Έχει πολυετή επαγγελματική εμπειρία ως συντηρήτρια σε αρχαιολογικές ανασκαφές και σε λαογραφικές συλλογές του Υπουργείου Πολιτισμού. Διαθέτει αξιόλογο αριθμό πρωτότυπων επιστημονικών εργασιών σε διεθνή συνέδρια συντήρησης. Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά και αναπτυξιακά προγράμματα, όπως ΕΠΕΤ II, Αρχιμήδης I, Αρχιμήδης II, Αρχιμήδης III, ΘΑΛΗΣ. Είναι επίσης μέλος της επιτροπής του CEN/TC346 για τη δημιουργία προτύπων στο πεδίο της Συντήρησης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και εμπειρογνώμονας της αντίστοιχης κατοπτρικής επιτροπής του ΕΛΟΤ/TE96. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα σχετίζονται με τη διάγνωση φθοράς με φυσικοχημικές τεχνικές και τη μελέτη εναλλακτικών υλικών και μεθόδων συντήρησης σε οργανικά υποστρώματα, κυτταρινικής ή πρωτεϊνικής σύστασης, όπως ύφασμα, ψαθί, σχοινί. (srapti@uniwa.gr)

Η **Αννα Καρατζάνη** σπούδασε Συντήρηση Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης στο ΤΕΙ Αθήνας, με ειδίκευση στην συντήρηση ζωγραφικών έργων. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη συντήρηση ιστορικών αντικειμένων στο πανεπιστήμιο De Montfort στη Μ. Βρετανία, με υποτροφία του Εθνικού Ιδρύματος Υποτροφιών (ΙΚΥ). Ολοκλήρωσε την διδακτορική της διατριβή πανεπιστήμιο UCL της Μεγάλης Βρετανίας πάνω στην αναλυτική μελέτη μεταλλικών νημάτων σε μεταβυζαντινά και υστεροβυζαντινά εκκλησιαστικά υφάσματα. Έχει εργαστεί για επτά χρόνια στα Υπουργεία Πολιτισμού και Αθλητισμού (1997-2004), Παιδείας και Θρησκευμάτων (2007-2011), ως συντηρήτρια τοιχογραφίας, υφάσματος και χαρτιού και από τον Μάρτιο του 2011 είναι Επίκουρη Καθηγήτρια στην Συντήρηση Πολιτιστικών Τεκμηρίων από Ύφασμα στο ΤΕΙ Αθήνας-Πα.ΔΑ. Είναι αναπληρώτρια συντονίστρια στο μάθημα Σχεδιασμός Εκπόνησης Εργασίας Συντήρησης του ΠΜΣ «Συντήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Τμήματος ΣΑΕΤ και συμμετέχει στα διατμηματικά Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μουσειακές Σπουδές» του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) και «Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού» του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει παρουσιάσει εργασίες της σε διεθνή συνέδρια και περιοδικά και έχει συμμετάσχει σε μεγάλο αριθμό επιμορφωτικών σεμιναρίων που σχετίζονται με την μελέτη-διερεύνηση και συντήρηση υφασμάτων αντικειμένων αλλά και την εκπαίδευση. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα είναι η διερεύνηση μεταλλικών νημάτων, μελέτη του μηχανισμού φθοράς φυσικών και τεχνητών ινών- συνθετικών πολυμερών, διερεύνηση και συντήρηση σύνθετων υφασμάτων αντικειμένων. (karatzani@uniwa.gr)

Αναβάθμιση του τρόπου αποθήκευσης κεραμικών αγγείων μεγάλων διαστάσεων

Κόκκαλη Ε.

ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών (ΕΦΑΠΑ)

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με υψηλή σεισμική δραστηριότητα. Συνεπώς, κρίνεται απαραίτητο να δοθεί έμφαση στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από τις πιθανές επιπτώσεις του φυσικού φαινομένου.

Ο στόχος του εγχειρήματος, που πραγματοποιείται τμηματικά, είναι η αναβάθμιση του τρόπου αποθήκευσης των αγγείων μεγάλων διαστάσεων (π.χ. ύψος ανώτερο του 1m) με βελτίωση του τρόπου στήριξης τους για προστασία σε περίπτωση σεισμού. Μέχρι πρότινος, ο τρόπος αποθήκευσης των μεγάλων αγγείων ήταν να τοποθετούνται ελεύθερα πάνω στα μεταλλικά ράφια των ανοιχτών αποθηκευτικών μονάδων ή στο δάπεδο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε περίπτωση σεισμού τα αγγεία να κινδύνευαν από σοβαρές μηχανικές καταπονήσεις.

Η κατάλληλη στήριξη των αγγείων υλοποιήθηκε με την κατασκευή συρόμενων βάσεων (για ευκολότερη πρόσβαση) προσαρμοσμένων στις υπάρχουσες μεταλλικές αποθηκευτικές μονάδες, μεμονωμένων βάσεων που προσαρτώνται στην τοιχοποιία και τη δημιουργία επιπλέον εξαρτημάτων.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε είναι ο χάλυβας με επίστρωση ψευδαργύρου (γαλβανισμένος χάλυβας) κι οι κατασκευές είναι βαμμένες με ηλεκτροστατική βαφή, όπως είναι και οι προϋπάρχουσες αποθηκευτικές μεταλλικές μονάδες. Στις περιμέτρους ένθεσης των βάσεων, έχει τοποθετηθεί σπογγώδης ταινία διπλής όψεως πολυαιθυλενίου και πάνω σε αυτή έχει προσαρμοστεί αφρώδες πολυαιθυλένιο (Ethafoam).

Μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα θα παρουσιαστεί ο σχεδιασμός και η κατασκευή των ειδικών βάσεων η οποία έγινε ξεχωριστά για κάθε αγγείο, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά και το βάρος του (custom made). Επιπλέον, θα περιγράψουν τα συμπληρωματικά μεταλλικά εξαρτήματα τα οποία διαμορφώθηκαν για την ενίσχυση του συστήματος των μεταλλικών ραφιών αποθήκευσης (μετόπες, στηρίγματα κ.ά.).

Η **Ελισάβετ Κόκκαλη** Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, Απόφοιτη του Τ.Ε.Ι Αθήνας, Εργάζεται ως συντηρήτρια αρχαιοτήτων από το 1992 και το 2007 ως αορίστου χρόνου στο ΥΠΠΟ (ekokkali@culture.gr)

Αισθητική αποκατάσταση ψηφιδωτών δαπέδων: συστηματική καταγραφή των τεχνικών επέμβασης

Κρινή Μ.

ΥΠΠΟ – Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ)
ΕΚΠΑ – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Η αισθητική αποκατάσταση, βάσει της σύγχρονης θεωρίας της συντήρησης αρχαιοτήτων, αποτελεί ένα διακριτό και προαιρετικό στάδιο των επεμβάσεων και στοχεύει στο να γίνουν τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς πιο εύληπτα, ελκυστικά και κατανοητά, επεμβαίνοντας με σεβασμό στις αισθητικές, ιστορικές και φυσικές τους αξίες. Στα ψηφιδωτά, η αντιμετώπιση του κενού (lacuna), της επιφάνειας δηλαδή εκείνης απ' όπου έχουν χαθεί οι ψηφίδες ή ακόμα και το κονίαμα υποστρώματος, επηρεάζεται κατά κανόνα από παράγοντες όπως το είδος και το εύρος της απώλειας, οι κατευθυντήριες γραμμές της μουσειολογικής ή της μουσειογραφικής πρότασης, αλλά και από τα διαθέσιμα υλικά, τον χρόνο, τους πόρους, και τις δεξιότητες του συντηρητή που επεμβαίνει.

Στο πλαίσιο διδακτορικής έρευνας με θέμα «Ψηφιδωτά δάπεδα: ζητήματα αισθητικής αποκατάστασης και έκθεσης σε μουσεία», εξετάζεται πώς η αποκατάσταση στα ψηφιδωτά επεμβαίνει στην ερμηνευτική διαδικασία και στην πρόσληψη των μηνυμάτων και των αξιών του αντικειμένου από τους επισκέπτες του μουσείου. Στις σύγχρονες επεμβάσεις φαίνεται να επικρατεί η χρήση του μονόχρωμου «ουδέτερου» κονιάματος αποκατάστασης, στην ουσία όμως δεν έχει σταματήσει ποτέ η προσπάθεια να συμπληρωθούν οπτικά με κάποιο τρόπο τα ελλείποντα τμήματα ώστε να υπάρχει μια καλύτερη ανάγνωση του συνόλου. Το σκέλος της έρευνας που θα παρουσιαστεί εδώ αφορά στη συστηματική καταγραφή και χαρτογράφηση των μεθόδων αισθητικής αποκατάστασης που έχουν εφαρμοστεί στα ψηφιδωτά στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η καταγραφή βασίστηκε σε στοιχεία που συλλέχθηκαν σε επιτόπιες μελέτες και σε παραδείγματα που αναφέρονται στη βιβλιογραφία, με αναλυτική κατηγοριοποίηση των τύπων και σύνταξη ορισμών για την κάθε περίπτωση.

Η **Μαρία Κρινή** σπούδασε στο Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας, έχει μεταπτυχιακό τίτλο MSc in Museum Studies από το University of Leicester - UK και ΜΔΕ στην Προστασία Μνημείων-Υλικά και Επεμβάσεις Συντήρησης από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και είναι υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει εργαστεί σε μουσεία και χώρους των Κυκλάδων και από το 2000 εργάζεται στη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων. Στα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται η ιστορία, η θεωρία και η δεοντολογία της συντήρησης και η μουσειακή παρουσίαση των αρχαιοτήτων (mkrini@culture.gr).

Προσαρμογή της Παιδαγωγικής Θεωρίας της «Σκέψης που φροντίζει» του M. Liptman στη Συντήρηση της Σύγχρονης τέχνης: πώς σκέφτεται ένας συντηρητής;

Στουπάθης Κ.

ΥΠΠΟ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών (ΕΦΑΠΑ)

Η Παιδαγωγική θεωρία του M. Liptman (1995) για την πολλαπλή υπόσταση της «σκέψης που φροντίζει» ανθρώπους αλλά και αντικείμενα έδωσε το έναυσμα για την εκπόνηση της παρούσας έρευνας. Ο συντηρητής αντιμετωπίζει μία «τρικυμία εν κρανίω» καθώς καλείται συντηρώντας, να αντιμετωπίσει όποια ηθικά διλήμματα προκύπτουν, να αναπτύξει την «αποκλίνουσα σκέψη» του και να διαπραγματευτεί αξίες της πολιτισμικής κληρονομιάς που πρέπει να αναδειχθούν μέσα από τη συντήρηση.

Για τις ανάγκες της παρούσας ανακοίνωσης, κρίθηκε απαραίτητο να εξεταστεί αν οι βασικές αρχές συντήρησης, που θεσπίστηκαν την περίοδο του Μοντερνισμού από τον C. Brandi, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε έργα σύγχρονης τέχνης:

Πρώτον, κυρίως διότι στην Ελλάδα ισχύει ο καθιερωμένος από το 2000 «Κώδικας Ασκήσεως Επαγγελματικής Δεοντολογίας των Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης» χωρίς αναφορές στη σύγχρονη τέχνη και τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν,

Δεύτερον, διότι μέσα από τη θεωρία του Liptman αναλύονται οι πολλαπλοί τρόποι σκέψης του συντηρητή όπως οι: α) Εκτιμητική, β) Στοργική, γ)Κανονιστική, δ) Ενεργός σκέψη και ε) Ενσυναίσθηση προς μία σκέψη που παρέχει «φροντίδα με ανταποδοτική αξία».

Τρίτον, διότι πολλοί σύγχρονοι ερευνητές θεωρούν ότι η ιστορικότητα και η αισθητική του Brandi αποτελούν παρωχημένες αξίες: πέρα από την φυσικοχημική τεκμηρίωση του σύγχρονου έργου ή την ταυτοποίηση των φθορών του, προέχει η εννοιολογική του αξία που πρέπει να «διατηρηθεί αιώνια» μέσα από τη συντήρηση αλλά και αισθητική αποκατάσταση.

Εν κατακλείδι, θα μας απασχολήσει η δόμηση του τρόπου σκέψης, όσα αντιλαμβάνεται και πράττει (συνειδητά και μη συνειδητά) ο συντηρητής και συνάδουν με την φιλοσοφία του Liptman για την αντίληψη του φαινομένου της φθοράς, την επίλυση του προβλήματος που τίθεται, την ενσυναίσθηση ως προς τον καλλιτέχνη και την αποκλίνουσα σκέψη-αυτή που ενεργοποιείται μέσα από το προτεινόμενο πλάνο εργασιών συντήρησης και αποκατάστασης.

Ο **Κωνσταντίνος Στουπάθης** απασχολείται ως Συντηρητής Αρχαιοτήτων και έργων Τέχνης στο Υπ Πολιτισμού με ειδικευση στη Συντήρηση Εικαστικών έργων και Αρχαιολογικού-Βιβλιακού Υλικού. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου στη Μουσειολογία (ΜΑ-ΕΚΠΑ τμήμα «Μουσειακές Σπουδές») Ομοίως, είναι διπλωματούχος ΜΕd στο Τμήμα «Επιστήμες Αγωγής και Τέχνης στην Εκπαίδευση» στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Απασχολείται στην Εφορεία Αρχαιοτήτων της Πόλεως των Αθηνών. Έχει διδάξει συντήρηση στα Κρατικά ΙΕΚ, στο ΑΤΕΙ Συντήρησης και συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα μελετών τοιχογραφιών και ζωγραφικών έργων του Θεόφιλου. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα κινούνται γύρω από της τεχνολογία της τέχνης, την Αρχαιομετρία, την πολιτιστική διαχείριση με έμφαση στη συντήρηση της σύγχρονης τέχνης (kstoupathis@culture.gr).

